

Peter Zajac

O literárnovednej slovakistike po roku 1945

O normalizácii a výhl'adoch bez účtovania

(Na margo dvoch textov)

Obdobie po roku 1989 prináša v literárnej vede potrebu *zúčtovania a výkladu* literárnej vedy druhej polovice 20. storočia a *výhl'adu bez účtovania*. Takto by sa dal parafrázovať dnes už takmer štyridsaťročný výrok Oskára Čepana. Je to veľké zadanie a dejiny literárnovednej slovakistiky po roku 1945 zďaleka prekračujú možnosti jednej odpovede. Je to náročná téma, lebo sa týka nielen komplikovaných, háklivých a často ťažko dostupných faktov, ale sa dotýka aj živých ľudí, ktorí o tejto dobe vydávajú osobné svedectvá, prezentujú a inscenujú svoje názory, postoje, orientácie a najmä výhry, menej už prehry, stroskotania a zlyhania. Dnes, po zmene celého spoločenského poriadku vidno okrem toho oveľa ostrejšie mechanizmy prepojenia „vonkajších okolností a vnútorných potrieb literárnej vedy“ ako v roku 1967, keď si toto kritérium pre posudzovanie dvadsaťročného vývinu literárnovednej slovakistiky zvolil Oskár Čepan.

Napísať ucelené dejiny literárnovednej slovakistiky po roku 1945 bude preto zrejme zadáním až pre generáciu literárnych vedcov, ktorá bude mať od tohto obdobia dostatočný – aj osobný – odstup. Vedome som preto zvolil skromnejší postup: komentované čítanie dvoch úvah, vysporadúvajúcich sa s problémami literárnovednej slovakistiky po roku 1945. Obe úvahy sa chronologicky dopĺňajú a umožňujú uvažovať nad celým obdobím rokov 1945 – 1989. Štúdia Oskára Čepana zahŕňa obdobie rokov 1945 – 1966 a zaoberá sa prednostne *vnútornými potrebami* literárnej vedy, príspevok Michala Gáfrika je venovaný rokom 1969 – 1989 a v jeho popredí sú *vonkajšie okolnosti*.

Účtovanie s výhl'admi?

Oskár Čepan publikoval štúdiu *Slovenská literárna veda v rokoch 1945 – 1966* v časopise Slovenská literatúra (Čepan, 1967). Jeho prístup je historický, metodologický a objektivizačný.

Čepan člení dvadsaťročný vývin literárnovednej slovakistiky na Slovensku na štyri úseky. Prvý úsek vymedzuje rokmi 1945 – 1948 – 1951 s dominantným protikladom pozitivistickej faktografie a ideografie literárnej histórie, štrukturalisticko-teoretického scientizmu a subjektivismu pluralistickej kritiky a eseistiky.

Druhý úsek kvalifikuje Čepan ako čas tzv. dogmatizmu (1951 – 1956), keď „dominovalo jediné kultúrnopolitické hľadisko bez špecifickej metodologickej bázy s prevahou

vulgárno-sociologického hľadiska“. Jeho charakteristikou bolo ahistorické prehodnocovanie minulosti a propagácia normatívnej estetiky kritického a socialistického realizmu. Čepan ho hodnotí ako *tzv. marxistické*.

Tretí úsek rokov 1956 – 1963 hodnotí Čepan ako kompromisnú koexistenciu sociologického a ‚regulovaného‘ estetického hľadiska na literatúru s rehabilitáciou deformovaných faktov, so snahou o historicko-vývojové hľadisko a s koncepciou ‚realizmu bez brehov‘, ktorá mala vytvoriť pôdu pre spolužitie niekoľkých estetických princípov a metodologických projektov.

Štvrté obdobie rokov 1963 – 1967 charakterizuje Čepan domináciou historicko-vývojového princípu, dopĺňaného synchronicko-morfologickým výskumom a významovým rozborom umeleckých výstavbových prostriedkov každého druhu, zvýšenou exaktnosťou vo všetkých disciplínach literárnej vedy, programovou koexistenciou viacerých metód motivovaných *iba odbornosťou práce*.

Proporcia pôsobenia vonkajších okolností a vnútorných potrieb literárnej vedy tvorí pre Čepana os celého vývinu literárnej vedy po roku 1945 a možno povedať, že ju vníma ako nepriamu úmeru. Čím väčší bol tlak vonkajších okolností, tým menej sa uplatňovali vnútorné potreby literárnej vedy.

Čepan sa zaoberá len okrajovo inštitucionálnym vedeckým životom a v jeho rámci problémom občianskeho a pracovného diskriminovania jednotlivých literárnovedeckých pracovníkov. Napísať čiernu kroniku povojnového vedeckého a kultúrneho života ostane zrejme napriek niekoľkým čiastkovým pokusom témou pre nasledujúce generácie historikov vedy. Už prvé sondy však obnažujú celú obludnosť marxistickej ideologickej mašinérie (Drug, 2003). Ak si uvedomíme, že v nemeckej histórii vedy sa až teraz objavujú prvé práce, zaoberajúce sa vecne a nezaújato činnosťou vedcov a pedagógov za nacistu, ktoré nemajú povahu *oral history*, ale pramenného výskumu, môžeme si predstaviť, ako dlho to potrvá na Slovensku, pričom výsledok je vzhľadom na stav našich archívov viac než otázný.

Za charakteristickú črtu tlaku vonkajších okolností v povojnových rokoch, ktoré tvoria prvý úsek vývinu literárnej vedy po roku 1945, pokladá Čepan otázku: „slúžiť vede – alebo požiadavkám dňa, t. j. byť spoločensky angažovaným“. Tento problém sa potom vinie celou Čepanovou vedeckou dráhou. Čepan sa aj na základe vlastnej skúsenosti až do konca života bránil prenikaniu *požiadaviek dňa* a *spoločenských požiadaviek* na vedecké pracoviská.

Z hľadiska vnútorných potrieb literárnej vedy vytyčuje Čepan v tomto období ako konštitutívne dva problémy. Základné protiklady tvorila preňho trojica pozitivizmus – štrukturalizmus – esejistický pluralizmus, pričom Čepan hodnotil najvyššie esejistiku (Matuška, Felix, Chorváth) práve pre vnútorne pluralitnú povahu.

Druhým problémom bola podľa Čepana dilema medzi scientistickou metodologickou výlučnosťou a politickými zreteľmi marxisticky orientovanej vedy, ktorú ‚vyriešilo‘ nasledujúce obdobie ‚zjednotením literárnovednej a kritickej práce na báze marxizmu ako vedeckej doktríny‘. Tá potom ostala v literárnej vede v rozličných podobách a formách záväznou ideologickou inštrukciou až do roka 1989.

Druhý úsek charakterizuje podľa Čepana nekompromisné zúčtovanie s vlastnou, údajne ‚nevedeckou‘ minulosťou literárnej vedy a ‚nekritický výklad dogmy o estetickom

„panrealizme““. To sa spájalo s hľadaním vnútorného nepriateľa na literárnovedných a pedagogických pracoviskách aj s pracovnoprávnymi dôsledkami, s chápaním vedeckého života ako formy kampaní, konferencií a zjazdov s *bičujúcimi* (Šefránek, Špitzer, Rozner) a *sebabičujúcimi* (Bakoš, Brezina, Považan, Rampák) kritikami a sebakritikami. Literárna veda sa mala vyvíjať „v skokoch“, „rôzne metódy sa prechodne a jednostranne zblížili iba na základe nihilistického popretia vlastnej minulosti“.

Ako istú ochranu proti týmto tendenciám vnímal Čepan pozitivistickú kontinuitu základného výskumu literárnych dejín a teóriu a prax textológie. Za *kladného hrdinu* tohto obdobia pokladal *nenápadné pomocné literárne vedy*. Pozitivismu a pomocným vedám pomáhal vecný charakter práce. Pravda, aj ony si často vymenili pojmový aparát, aby bezbolestne vplávali do vôd marxizmu-leninizmu.

Tretí úsek chápe Čepan ako hľadanie kompromisu medzi marxistickou ideológiou a vedeckými technikami. Stále podľa neho dominovalo hľadisko pokrokovosti, dobových úloh a protipostavenie obsahu a formy. Marxizmus ostával jedinou verejne pripúšťanou metódou; štrukturalizmus sa pokladal za prekonaný (Rozner).

Dominantnou disciplínou sa stala literárna história, jej konštitutívnym pojmom literárny proces a základnou otázka historicko-genetickej, vývojovej a aktuálnej hodnoty (Bakoš, 1944, 1964). Kľúčovou úlohou bolo napísanie dejín slovenskej literatúry, jednotlivé analytické práce sa chápali ako parciálne úlohy k literárnohistorickým syntézam. Vznikli prvé tri zväzky *akademických Dejín slovenskej literatúry* (ďalej DSL) (DSL I., 1958; DSL II., 1960; DSL III., 1965), ako aj rad ďalších syntetických prác *pedagogického* alebo *osvetového* zamerania (Béder, 1963; DSL II., (SPN), 1965; DSL, (Osveta), 1960).

Čepan v tejto súvislosti upozorňuje na metodologické problémy, ktoré pri písaní literárnodejepisných prác pretrvávajú podnes, najmä na disproporciu medzi syntetickým a analytickým hľadiskom a na to, že „monografické kapitoly sa oddeľujú od kapitol, v ktorých sa charakterizuje proces“, ako aj na absenciu historicko-poetického prístupu s „jej jediným hrdinom – umeleckým postupom“ (R. Jakobson, citované podľa O. Čepana). Dnes je už zrejmé, že rad literárnodejepisných problémov je omnoho väčší, ako sa vtedy zdalo, a to až po základné otázky o povahe a zmysle literárnych dejín, ako ich nastolil postštrukturalizmus.

Za základnú črtu štvrtého úseku dejín slovenskej literatúry po roku 1945 pokladá Oskár Čepan obnovenie pluralitnej povahy literárnej vedy, ale aj s tým spojenú nevraživosť medzi scientizmom a esejizmom. V súčasnosti už možno vnímať tento spor medzi *matuškovcami* a *bakošovcami* skôr ako historickú anekdotu, v dôsledku ktorej sa v Bakošovej tabuľke literárnej vedy ocitli medzi pomocnými vedami Jaroslav Vlček a Albert Pražák, Rudo Brtáň, Andrej Mráz, Jozef Ambruš, Ivan Kusý, Cyril Kraus, Ján Béder, Alexander Šimkovič, Michal Gáfrik, Július Noge, Augustín Maťovčík, Peter Liba, Pavol Vongrej, či Pavol Petrus (Bakoš, 1969). Mikuláš Bakoš „zobral na milosť“ z literárnych historikov Františka Votrubu, Milana Pišúta, Karola Rosenbauma, Mikuláša Gašparíka, Zdenka Kasáča, Zoltána Rampáka, Břetislava Truhlára, Štefana Druga. Zaujímavé je, že medzi esejistov a literárnych kritikov zaradil okrem Milana Hamadu aj Jozefa Felixa a Oskára Čepana, pričom centrum jeho tabuľky patrilo „literárnovedným školám“. Život,

pravda, ukázal, že veci sa majú ináč, no v tých časoch to boli spory krvavé, ich reziduá, nepochopiteľné pre mladšie generácie literárnych vedcov, pretrvali v najstaršej generácii literárnych vedcov podnes.

V rámci literárnej histórie pokračovala najmä práca na štvrtom a piatom zväzku Dejín slovenskej literatúry. V nebývanej miere, a to už od začiatku šesťdesiatych rokov, sa pozornosť sústredila na staršiu literatúru. V druhej polovici šesťdesiatych rokov sa začala príprava Slovníka slovenskej literatúry. Dozrievala celá mladšia generácia literárnych vedcov, čoho výsledkom bol rad monografických alebo monotematických prác (Čepan, Šmatlák, Gáfrik, Kusý, Turčány, J. Števeček, Noge, Marčok).

Význačnú rolu začala hrať teória literatúry. Návrat k avantgarde znamenal aj revival štrukturalizmu, obohateného v druhej polovici šesťdesiatych rokov o semioticko-komunikačný rozmer (Krausová, Miko, Popovič, Plutko, Kopal, Žilka, Knotek, Holý). Spojovacím článkom k nemu sa stal Roman Jakobson ako pamätník českého a slovenského štrukturalizmu. Ako iniciátor americkej lingvistickej poetiky stál totiž nielen na chrbte ruskej formálnej školy a českého štrukturalizmu, ale aj Saussurovej a Trubeckého lingvistiky, Bühlerovho modelu funkčných štýlov a piercovsko-morrisovskej semiotiky. Už v Spojených štátoch spolupracoval s Lévi-Straussom a neskôr sa výsledky jeho výskumu dostali prostredníctvom Kristevy, Todorova, Barthesa a Eca do francúzskeho a talianskeho kultúrneho prostredia, súběžne aj do poľského (Sławiński, Głowiński, Balczeran) a tatarského (Lotman, Uspenskij, Ivanov, Pjatigorskij) teoretického prostredia, pričom vo francúzskom univerzitnom prostredí štrukturalizmus čoskoro metamorfoval do rozličných foriem postštrukturalizmu (Foucault, Derrida, Lyotard, Lacan, Guatarri, Deleuze).

Rozvinul sa rozsiahly výskum historickej poetiky, ktorý organizoval a metodologicky viedol M. Bakoš, problémom poetiky boli venované jednotlivé čísla Litterárií s metodologickými iniciatívami Oskára Čepana. Recipovať sa začala aj hermeneutika a staigerovská interpretácia umeleckého textu (Šmatlák a celá nitrianska interpretačná škola).

Literárnovednú iniciatívu však v druhej polovici šesťdesiatych rokov prevzala podľa Čepana literárna kritika (Šmatlák, Hamada, B. Kováč, J. Bžoch, J. Števeček) s jej dôrazom na aktuálnu hodnotu literárneho textu. S literárnou kritikou prichádzali *vyslovene neodbytné* pokusy „definovať“ existenciálne alebo „humanistické“ poslanstvo umeleckého textu“.

To je jeden z kľúčových momentov, lebo práve existenciálny a antropologický rozmer prevrátil ideologický poriadok platný celých dvadsať rokov. Základom hodnotenia literárnych textov a procesov prestalo byť kritérium výstavby socializmu a ako vedecká metóda marxizmus. Stal sa ním na jednej strane existenciálny, humanistický rozmer, na strane druhej imanentná estetická funkcia literárneho textu. Oba postoje pritom spočiatku spĺyvali, kľúčom k ich divergencii sa stalo o niečo neskôr hermeneuticky referenčné a štrukturalistické, na výstavbu textu orientované smerovanie interpretácie a lektúry literárneho textu.

Vzťah medzi hermeneutikou, štrukturalizmom a sebareferenčným postštrukturalizmom mal medzitým mnoho polôh od vzájomne sa vylučujúcej, *exkludujúcej* polarity až po *kľzavé, inkluzívne* vzťahy vzájomných prechodov. Vladimír Svatoň pomenoval len nedávno kľzavý spôsob *zoomovania* medzi mikroštruktúrou literárneho textu a makroštruktúrou literárnych a kultúrnych procesov ako „velkou plochu doteku mezi dílem

a epochou“ pojmom *fenomenologická veda* (Svatoň, 2004) s tým, že „ve skutočných dílech prózy je vždycky jakýsi náznak ‚přesahu pozemského‘...“.

Oskár Čepan mohol skončiť svoju úvahu v roku 1967 výhľadmi bez účtovania. Situácia literárnej vedy bola v druhej polovici šesťdesiatych rokov otvorená. Prvý raz po dvadsiatich rokoch sa rovnocenne a v prirodzenej konkurencii rozvíjala literárna teória, história a kritika. Začal sa uplatňovať skutočný metodologický pluralizmus. Otvoril sa priestor pre komparatistiku a teóriu literárneho prekladu (Đurišin, Winczer, Popovič). Reálne výsledky dosiahla historická poetika, výskum inonárodných literatúr prestal byť len kultúrnym sprostredkovaním a dostal reálnu vedeckú bázu.

Slovenská literárna veda sa začala konfrontovať s najnovším európskym a svetovým výskumom a miestami sa stávala jeho súčasťou. Tlak vonkajšieho prostredia sa pritlmil, aj keď si treba uvedomiť, že marxizmus ostal aj v druhej polovici šesťdesiatych rokov v rozličných taktických variantoch základným metodologickým rámcom literárnej vedy. Rozlišovalo sa medzi mladým a starým Marxom, štrukturalizmus metamorfoval na dialektiku, do rozličných mezialancií s marxizmom sa spájala avantgarda či existencializmus. Zavládol vedecký optimizmus. Uplatňoval sa „dialektický materialismus, který byl naší formou otevřeného racionalismu...“ (Patočka, 1968). Ako sa malo veľmi rýchlo ukázať, bola to dobová ilúzia.

A treba si uvedomiť aj to, že ani v druhej polovici šesťdesiatych rokov nesmeli verejne publikovať kresťanský orientovaní spoločenský vedci ako Ladislav Hanus či Jozef Kúttník-Šmálov, nehovoriac už o exilovej literárnej histórii, aj keď bola len akousi mechanickou inverziou a averzom marxistického pohľadu na slovenskú literatúru 20. storočia (František Vnuk).

To všetko bolo však len krátkodobým vyjasnením oblohy. Po auguste 1968 sa Československo vrátilo do komunistického normálu, literárna veda k marxistickej doktríne a život vo vedeckých a pedagogických inštitúciách k diskriminácii neposlušných a k olovenej literárnovednej šedi.

Z dnešnej perspektívy možno vnieť do Čepanovho pohľadu niekoľko korektúr. Možno hovoriť o tom, že už v rokoch 1945 – 1948 sa v oveľa väčšej miere, ako to videl on, začali prejavovať tendencie, ktoré potom dominovali až do polovice päťdesiatych rokov a tvoria zrejme jeden dobový horizont. Rovnako treba zvážiť, či celé obdobie rokov 1956 – 1968 netvorí jeden, aj keď vnútorne diferencovaný proces a či teda nemôžeme celé obdobie rokov 1945 – 1970 rozdeliť do dvoch základných úsekov.

Podobne možno z dnešného hľadiska uvažovať, do akej miery bola iluzórna predstava o možnosti slobodného vedeckého bádania v politickom systéme, v ktorom aj v jeho najmiernejšej podobe ostávalo vždy prítomné neodstrániteľné napätie medzi vonkajšími ideologickými podmienkami a vnútornými potrebami literárnej vedy. Bez ohľadu na to však možno aj takmer po štyridsiatich rokoch potvrdiť metodologickú a vecnú platnosť Čepanovej analýzy.

Účtovanie bez výhľadu?

Michal Gáfrik publikoval príspevok *O normalizačnej praxi v literatúre a v literárnej vede* v zborníku *Normalizácia vo vede* (Gáfrik, 2003, s. 152 – 183). Ako to vyplýva

z povahy celého zborníka, ktorého perspektívou je *normalizačná prax* a úbežníkom *oral history* s osobnými svedectvami jednotlivých autorov, všíma si aj Michal Gáfrik predovšetkým pôsobenie vonkajších okolností. Jeho prístup je kombináciou deskripcie a osobného svedectva. Autor sám o tom píše: „... musím riskovať, že môj pohľad bude do istej miery subjektívny. Pri analýze normalizačných diel a ich charakteristike možno síce dodržať primeranú mieru objektivity, ale niektoré javy, výroky a udalosti môžem zachytiť (alebo aspoň naznačiť) len cez svoj individuálny osud“ (s. 155).

Gáfrik vníma roky 1970 – 1989 ako jedno vnútorne nerozčlenené obdobie. Maximálnu pozornosť venuje vedeckému životu a inštitúciám, prednostne Literárnovednému ústavu SAV. Opisuje na konkrétnych príkladoch normalizačné praktiky a mechanizmy moci v oblasti vedy a kultúry. Ako vyplýva z povahy príspevku, venuje sa skôr anomáliám vedeckého života než metodologickým otázkam a analýze literárnovedného výskumu.

Gáfrik si vo svojom príspevku všíma tri kauzy, z ktorých odvíja tri príbehy. Prvým je príbeh rozdielného normalizovania Zväzu českých a slovenských spisovateľov. Jeho výsledkom bola jasná polarizácia českej kultúry na verejne publikovanú a ineditnú. Okrem výnimočných prechodov z jednej sféry do druhej existovali medzi nimi takmer nepriestupné hranice.

Tieto hranice boli v slovenskej literárnej vede s malými výnimkami (L. Hanus, J. Kútnik-Šmálov, M. Gáfrik, I. Kadlečík) predsa len o čosi priechodnejšie. V osemdesiatych rokoch mohol napríklad Milan Hamada publikovať aspoň v interných publikáciách Pedagogickej knižnice, kde bol zamestnaný. Podobne uverejňoval v interných publikáciách svoje divadelné teoretické úvahy Peter Karvaš. Jozef Bžoch písal v osemdesiatych rokoch glosy pre denník *Lud*. Sporadicky publikovali Július Pašteka, Štefan Drug, Július Vanovič, Bohuš Kováč.

Osobitnú pozornosť venuje Gáfrik normalizácii Ústavu slovenskej literatúry SAV a Ústavu svetovej literatúry SAV. Splynutie oboch ústavov do Literárnovedného ústavu SAV, vynútený odchod viacerých literárnych vedcov z pracoviska (Hamada, Gáfrik, Drug, Bžoch, Vanovič) viedol podobne ako na iných vedeckých a vysokoškolských pracoviskách, na Pedagogickej fakulte v Nitre, v Banskej Bystrici, na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Prešove, v Matici slovenskej či na novozaloženom prekladateľskom pracovisku Univerzity 17. novembra (ktoré sa presunulo na FFUK) v Bratislave k rozprášeniu vedeckých kolektívov, čím sa umŕtvila zmysluplná kolektívna práca v oblasti interpretácie textu, teórie prekladu, historickej poetiky, ale aj na syntézach, akými boli Dejiny slovenskej literatúry a Slovník slovenských spisovateľov, ktoré tvorili v druhej polovici šesťdesiatych rokov kľúčovú náplň literárnovednej slovakistiky.

Okrem jednotlivých excesov, ktoré Gáfrik opisuje ako svedok a obeť, treba však podať predovšetkým systémový pohľad na fungovanie spoločenskovedných inštitúcií a osobitne literárnovedných pracovísk. Pre celé normalizačné obdobie bol charakteristický systémový a systematický dozor nad literárnymi vedcami a literárnou vedou. Vysokoškolské a vedecké pracoviská boli pod priamou kontrolou krajských výborov KSS a mestského výboru KSS v Bratislave. Literárni vedci boli nomenklatúrnymi kádrami. Bez súhlasu straníckych orgánov na úrovni mesta alebo kraja nemohli mladí vedeckí

pracovníci absolvovať ani aspirantské štúdium a ak boli ako nestraníci zamestnaní na vedeckých pracoviskách, ostávali neraz stážistami na študijných a aspirantských pobytach, odbornými pracovníkmi, či asistentmi. Diskriminácia vedeckých pracovníkov, ktorí neboli členmi komunistickej strany, sa pokladala za samozrejmosť. Pokiaľ boli pripustení na aspirantúru, ukončenie ich štúdia sa spájalo podobne ako vydávanie vedeckých publikácií so značnými problémami a prieťahmi (Gáfríková, Šútovec, Rakús, Mikula).

Všetci literárni vedci, zamestnaní na vedeckých a pedagogických pracoviskách, boli sústavne marxisticky indoktrinovaní. Absolvovali na pracoviskách rozličné typy školení od základných školení pre nestraníkov cez Večernú univerzitu marxizmu-leninizmu až po štúdium na Vysokej škole politickej. Mnohí literárni vedci podpísali v roku 1977 Antichartu.

Obzvlášť odpornou súčasťou vedeckého života bolo denuncovanie na pracoviskách. Táto Pandorina skrinka a temná kapitola vedeckého života, spojená so spoluprácou s ŠtB, patrila k systémovým opatreniam režimu aj na vedeckých a vysokoškolských pracoviskách.

Od začiatku sedemdesiatych až do konca osemdesiatych rokov chýbal koncepčný a s pribúdajúcim časom aj dostatočný prísun západnej literárnovednej produkcie v ústredných knižniciach (Univerzitná knižnica, Ústredná knižnica SAV). Západné literárnovedné publikácie, určené súkromným príjmom, boli zabavované poštou. Zoznam vydaných titulov západnej literárnej vedy, juhoslovanskej, ale dokonca aj poľskej, maďarskej a štruktúrálnu-semioticky orientovanej ruskej literárnej vedy by bol stručný. To viedlo k tomu, že v rokoch 1970 – 1989 stratila slovenská literárna veda kontakt so štrukturalizmom a postštrukturalizmom, s hermeneuticky orientovanou interpretáciou textu, s mytologicky orientovanou literárnou vedou, a až na malé výnimky „kritického vyrovnávania sa“ aj s recepcne orientovanou estetikou, a tým aj kontakt s aktuálnymi tendenciami a medzinárodným diskurzom literárnej vedy.

Neprekladali sa vedecké slovníky a encyklopédie. Medzinárodne platná diskusia o štrukturalizme, s výnimkou článku O. Čepana *Štatút literárneho vedca* o M. Bakošovi, ktorý bol hádam jediným vecným posúdením nášho štrukturalizmu po roku 1970 (Čepan, 1984), o teórii štýlu a interpretácii umeleckého textu (F. Miko), teórii prekladu (A. Popovič), komparatistike (D. Ďurišin), či literárnej avantgarde (P. Winczer) prebiehala mimo našej vedeckej pôdy.

Účasť na medzinárodných konferenciách sa až na ojedinelé výnimky viazala na komunistické krajiny strednej, východnej a južnej Európy.

To všetko viedlo k tomu, že slovenská literárna veda stratila na dvadsať rokov kontakt s aktuálnou podobou medzinárodnej literárnovednej diskusie, ktorý sa nepodarilo plne obnoviť ani po roku 1989. Najlepšie o tom svedčia štandardné publikácie, z ktorých slovenská literárna veda (a s ňou aj literatúra) jednoducho vypadla (Drews, 1984; *Moderne Literatur in Grundbegriffen*, 1987, 1994; *Die literarische Moderne in Europa* 2, 1994). Podobne to platí o slovníku avantgardy, ktorý vyšiel pod vedením A. Flakera (Flaker, Ugresić, 1984/1985), kde absentujú teoretické iniciatívy slovenských štrukturalistov, zamerané na ruskú formálnu školu. Aj v poslednej veľkej príručke literárno- a kultúnoteoretických pojmov (Biti, 2001) je len malá zmienka o nitrianskej škole literárnej komunikácie.

Výsledkom pervertovania vonkajších okolností bolo deformovanie vnútorných potrieb literárnej vedy. Štvrtý zväzok *Dejín slovenskej literatúry* (DSL IV., 1975) zamlčal texty Michala Gáfrika, umŕtvené boli Čepanove metodologické iniciatívy v Litteráriách, vznikol paškvil okolo vydávania Slovníka slovenskej literatúry a Encyklopédie slovenských spisovateľov, z kolektívneho výskumu historickej poetiky ostali paberky, komparatistika metamorfovala na medziliterárne vzťahy, upriamené na socialistickú sústavu, pozornosť sa maximálne sústredovala na výskum súčasnej literatúry v zmysle *požiadaviek dňa*. Diskriminovaný bol výskum staršej slovenskej literatúry. Zideologizovala sa kauza svadobných telegramov (Obert, 1976), v ktorých sa objavilo zopár lascívnych veršovačiek typu: „Neboj sa Ty, Janko, mačky, len ju obráť horeznačky! / pohladkaj jej kožušinku, / či je súca pod perinku!“ alebo „Počúvajte rozhlas / Praha, Brno, Oslo, / doteraz ste švindľovali, / teraz môžete ostro!“ Hlavnú úlohu tu zohral býk z telegramu „Spravte syna ako býka, / nech má radosť republika“, komunistickými orgánmi interpretovaný ako ideologická diverzia. Pod heslom „ja dám vaše práce do chladničky“ došlo následne aj k hybernizácii metodologickej iniciatívy nitrianskeho Kabinetu literárnej komunikácie.

Tretím Gáfrikovým príbehom sú zborníky a časopisecké príspevky, velebiace komunistickú stranu, Poučenie z krízového vývoja a socialistický realizmus. Tieto zborníky tvoria súvislé dejiny ideologickej poslušnosti slovenskej literárnej vedy rokov 1970 – 1989. Ich rad by sa dal rozmnožiť o adoráciu vševéduceho rozprávača a realistickej epickej narácie, o násilné sekularizovanie religióznej literatúry, ako aj o adoráciu geniality Gustáva Husáka v štýle oslavných pajánov na texty Vladimíra Iljiča Lenina. Adorovanie „významných činiteľov“ však má zrejme húževnatý život, keďže sa v ňom pokračuje aj po roku 1989, napríklad na Nitrianskej univerzite Konštantína Filozofa adoráciou spisovateľského umenia Rudolfa Schustera.

V súvislosti s jednotlivými kauzami treba Gáfrikov príspevok doplniť o dva dôležité prípady, ktoré vo svojom príspevku nespomenul. Jednou z kľúčových úloh od druhej polovice šesťdesiatych rokov bola príprava *Slovníka slovenských spisovateľov*. V sedemdesiatych rokoch vyvrcholila práca na slovníku vydaním prvého zväzku, ktorý bol vzápätí zošrotovaný (*Slovník slovenskej literatúry* I., 1979), lebo obsahoval aj heslá o proskribovaných autoroch (Bžoch, Gáfrik, Hamada, Hanus, Hronský), ideologicky „nesprávne“ heslá o staršej literatúre a ideológom naopak chýbalo heslo Gustáv Husák.

Na margo tohto slovníka vznikol istý mýtus o jeho kvalite. Zošrotovanie však milosrdne zakrylo obsah proskribovaných hesiel. Pravda je taká, že v období rokov 1970 – 1989, ktoré bolo aj obdobím intenzívneho vydávania síce neštandardizovaných, ale zato znormalizovaných slovníkov a encyklopédií, hlásiacich sa k jednotlivým zjazdom komunistickej strany, nebolo väčšieho dôkazu dominácie vonkajších okolností nad vnútornými potrebami literárnej vedy ako práve tento zošrotovaný slovník. Vrcholnou ukážkou je Rosenbaumovo normalizátorské heslo o Milanovi Hamadovi, ktoré malo v dobových súvislostiach vyslovene likvidačný charakter: „Hamadove kritické a teoretické práce boli poznačené konfúznou ideovou orientáciou, na ktorej má podiel podceňovanie marxistickej analýzy a podliehanie buržoáznym ideologickým tendenciám... Hamada ako literárny kritik zišiel z cesty marxistického myslenia, čo malo dôsledky aj v pravicovo-oportunis-

tickom vedení týždenníka Literárny život r. 1969, keď pokračoval v nesprávnej línii Kultúrneho života z r. 1968.“

Jedným z dôsledkov zošrotovania Slovníka slovenskej literatúry bolo vydanie *Encyklopédie slovenských spisovateľov* (1984), kde sa jednotliví autori hesiel vytratilí pod anonymným „kolektívom“. Ten proskribovaných autorov dezinterpretoval (Bžoch, Gáfrík) alebo jednoducho zamlčal (Hamada, Hanus).

Paradoxným dôsledkom tejto kauzy bola však urýchlená práca na ukončení a vydaní posledného, piateho zväzku *Dejín slovenskej literatúry* (DSL V., 1984), ktorého koncepcia narážala na množstvo metodologických problémov a ideologických apriorizmov.

Osobitnou kapitolou bolo ponížovanie bývalých vedeckých pracovníkov Ústavu svetovej literatúry. Nielenže sa masovo zúčastňovali na všetkých adoračných zborníkoch, ale boli „prekvalifikovaní“ na slovakistov, špecialistov na súčasnú literatúru, čoho dôsledkom bola aj nechcená komika mnohých hesiel o súčasných autoroch.

Paradoxne to bola práve kauza Slovníka slovenských spisovateľov, ktorá viedla k zmene postoja niektorých literárnych vedcov. Stanislav Šmatlák sa v sedemdesiatych rokoch iniciatívne a naplno podieľal na normalizácii literárnej vedy. Stranícke zaucho po kauzách so slovníkom a s hodnotením literárnych časopisov ho priviedlo v osemdesiatych rokoch k zdržanlivejšiemu postoju voči moci. Ako doklad zmeny jeho postoja možno uviesť práve previerku heslá Slovníka slovenskej literatúry, ktorú v Literárnovednom ústave viedol v druhej polovici osemdesiatych rokov. Pri nej sa ukázalo, že základnú zmenu obsahu, ale aj štruktúry nevyžadujú len heslá, v ktorých došlo k zjavným ideologickým deformáciám, ale aj heslá o autoroch do roka 1945 a násilne sekularizované heslá o autoroch staršej slovenskej literatúry.

Druhou kauzou podobného typu boli analýzy literárnych časopisov, ktorými poverila v roku 1979 Národná edičná rada Antona Popoviča. Negatívne hodnotenie Slovenských pohľadov, časopisu Pezlárovho učiteľa Vladimíra Reisela ešte ako-tak prešlo, ale pri hodnotení Revue svetovej literatúry denuncoval Popoviča vtedajší šéfredaktor časopisu Vladimír Lukán. Obvinil ho z toho, že na hodnotenie používa pravicových oportunistov ako Šimečkovú a Zajaca, z čoho vznikol škandál. V tomto spore, v ktorom sa prejavil aj vnútrostranícky zápas medzi skupinami okolo Ľudovíta Pezlára a Miroslava Válka, ťahala za kratší koniec Národná edičná rada, ktorú usmerňoval Miroslav Válek a pokúšala sa o aspoň akú-takú obsahovú zmenu literárnych časopisov. Je už len drobnou historickou kuriozitou na okraj tých čias, že neblahú rolu Lukanovho našepkávača zohral v celej kauze Andrej Červeňák, vtedy rovnako veľký adorátor socialistického realizmu ako dnes slavianofilstva.

Tieto dve kauzy nespomínam náhodou. Obe sa odohrávali na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov, týkali sa kľúčových otázok vnútorných potrieb literatúry a literárnej vedy a rozdeľujú celé dvadsaťročie na dva rozdielne úseky.

Ak totiž Gáfrík vníma celé sedemdesiate a osemdesiate roky ako jedno vnútorne nerozčlenené obdobie, znemožňuje mu to vysvetliť niektoré kľúčové vnútorné premeny literárnej vedy v osemdesiatych rokoch, a najmä v ich druhej polovici. Úporné úsilie zotrvať pri svojej konštrukcii viedlo Gáfríka aj k nepresnostiam, skresleniam a vecným omylom, týkajúcim sa práve tohto obdobia.

To, že urobil z Goebbelsa *Genosseho* (s. 173) by sa dalo s prižmúrením oboch očí zdôvodniť Gáfríkovým polemickým zápalom, aj keď je zámena fašizmu s komunizmom ťažko pochopiteľná. Gáfrík sa však v pasážach svojho príspevku, hodnotiacich činnosť Literárnovedného ústavu v druhej polovici osemdesiatych rokov, dopúšťa aj celkom triviálnych vecných omylov. M. Šútovec predniesol príspevok *Začiatok sedemdesiatych rokov ako literárnohistorický problém* na konferencii v Moskve, na ktorú bol vyslaný spolu s V. Petríkom ako pracovník Literárnovedného ústavu. Podobne aj príspevok E. Jenčíkovej a P. Zajaca *Situácia súčasnej slovenskej literatúry* odznel na konferencii k 70. výročiu založenia Československa, ktorú organizoval v Smoleniciach Literárnovedný ústav (s. 179).

Ak Gáfrík tvrdí, že tieto príspevky sa realizovali mimo Literárnovedného ústavu, jednoducho sa mylí. Neodznegli síce v zasadačke na Konventnej ulici, ale na podujatiach, ktoré organizoval Literárnovedný ústav, alebo sa na nich jednotliví referenti zúčastnili ako jeho pracovníci.

Rovnako sa nedá ani v súvislosti s konferenciami v Budmericiach a na Dobříši v rokoch 1988 a 1989 odmyslieť to, že jednotliví diskutéri (Chmel, Šútovec, Zajac) boli pracovníkmi Literárnovedného ústavu. To isté platí o účasti R. Chmela a M. Šútovca v redakcii a P. Zajaca v redakčnej rade Slovenských pohľadov od roku 1988. V tých časoch jednoducho niesol každý človek na trh nielen svoju kožu, ale aj svoj zamestnanecký pomer. Nebola to prechádzka ružovým sadom, ale v druhej polovici osemdesiatych rokov už nešlo o represívne opatrenia v podobných kauzách, po akých museli začiatkom sedemdesiatych rokov viacerí vedeckí pracovníci odísť z vedeckých inštitúcií, ako to opísal M. Gáfrík.

D. Slobodník denuncoval napríklad pred vedením Literárnovedného ústavu M. Šútovca za recenziu svojej publikácie *Cesty k próze* a osočil ho, že v nej napadol takú skvelú knihu, akou bola *Malá zem* L. I. Brežneva. Vtedajší riaditeľ ústavu K. Rosenbaum ako hlavný redaktor časopisu *Slovenská literatúra* recenziu z časopisu stiahol, nemalo to však pracovnoprávne dôsledky. Podobne to platí o kauze, ktorú vyvolal V. Petko po výroku M. Šútovca v jednej z prudkých neformálnych výmen názorov, že sa dostal do literárnej vedy na lafetách sovietskych tankov. V. Petko ho denuncoval a vedenie ústavu žiadalo, aby sme sa V. Petkovi za naše výroky ospravedlnili. Aj keď sme to odmietli, nemalo to za následok nijaké ďalšie formy represie.

Robím to v tomto type príspevku nerád, ale na tomto mieste musím vstúpiť do textu aj vo vlastnej veci. Ani nie tak kvôli sebe ako kvôli Gáfríkovej konštrukcii, že v druhej polovici osemdesiatych rokov „pre Literárnovedný ústav platili všetky vyššie kanonizované princípy normalizovanej literárnej vedy a socialistický realizmus ako jediná (alebo prinajmenšom základná) metóda umeleckej tvorby“. Preto viaceré vtedajšie literárnovedné aktivity nevidí, alebo nechce vidieť a niektoré dobové postoje skresľuje.

Aby Gáfrík dokázal, že som bol „človek z oficiálnych štruktúr“, skreslil môj výrok v rozhlasovom Zrkadlení v auguste 2001 (Gáfrík, 2003, s. 169), kde som povedal, že časť mladej generácie okolo Mladej tvorby „nepociťovala vnútornú potrebu dať sa (v sedemdesiatych rokoch) zlikvidovať“. Zazdalo sa mu, že moje tvrdenie „by sa vari mohlo považovať za úražku všetkých, ktorí po celý čas vydržali vzdorovať normalizačnému režimu“. Nemohlo. Z relácie existuje záznam. Hovoril som o tom, že aj keď sa generácia Mladej tvorby (Hrivnák, Buzássy, Štrpka, Repka, Laučík, Dušek, Mitana, Štrasser) neskladala z disidentov, udržala si (a platilo to aj pre M. Šútovca a P. Vilikovského z niekdajšej redakcie *Slovenských pohľadov*) v sedemdesiatych rokoch vnútornú integritu, čo jej umožnilo v osemdesiatych rokoch nadviazať na Mladú tvorbu z konca šesťdesiatych rokov.

Rovnako som nebol zberateľom „početných funkcií“. V rámci perestrojky som sa stal členom Zväzu slovenských spisovateľov a potom spolu s Jánom Buzássym a Pavlom Vilikovským členom Výboru Zväzu československých spisovateľov, kde sme boli spolu s Rudolfom Chmelom jediná štyria nešťaní. Našou deklarovanou úlohou bola reintegrácia verejne publikovanej, ineditnej a exilovej literatúry a publikovanie proskribovaných autorov. Svedectvom tohto úsilia sú diskusie v Budmericiach a na Dobříši, konferencia v Smoleniciach a v rokoch 1988 – 1989 publikovanie proskribovaných autorov v časopise Slovenská literatúra (M. Červenka, M. Jankovič, J. Lotman) či v Slovenských pohľadoch (D. Tatarka, M. Hamada, I. Kadlečík, M. M. Šimečka). Početnosť mojich funkcií zakladá Gáfrik okrem toho už len na evidentnom omyle, keď tvrdí, že som bol predsedom Kritickej komisie ZSS. Nikdy som ním nebol; v druhej polovici osemdesiatych rokov bol predsedom kritickej komisie pri ZSS Rudolf Chmel.

Za hranicu vedeckej etiky ide však Gáfrikovo tvrdenie na margo diskusie o Šmatlákových Dejinách slovenskej literatúry (Šmatlák, 1988) v lete 1989 (s. 180 – 181), že som „na autorovo vyslovene normalizačno-ideologické hodnotenie literatúry nenašiel ani slova kritiky“ napriek tomu, „že ich kritériom je „výstavba socializmu a účasť slovenskej literatúry na nej“ a že nekritizujem ani fakt, „že v *Dejinách* „pozitívnym javom literatúry po roku 1945 je jej tesné spojenie s politickou praxou““ (Gáfrik, 2003, s. 180). Gáfrikovo svojvoľné narábanie s citátmi tu dosahuje vrchol.

Stačí si aj dnes prečítať môj text Slovenská literatúra po roku 1945 v Šmatlákových Dejinách slovenskej literatúry prednesený na diskusii v LVÚ SAV v Oddelení dejín literatúry 27. 6. 1989: „Civilizačné pozadie umožňuje totiž vyhnúť sa charakteristike literatúry len na osi afirmatívne – kontroverzné voči výstavbe socializmu. Na širšom civilizačnom pozadí sa ukazuje, že všade tam, kde dochádzalo pri výstavbe socializmu k tomu, čo sa eufemisticky opisuje ako „stalinizmus“ = (totalitarizmus), „stagnácia“ (reštaurácia), dehumanizácia atď., plní literatúra práve vo svojej civilizačnej a kultúrnej funkcii úlohu obrany humánnosti, demokracie, kultúrnosti, hybnosti... ba priamo sa stáva lakmusovým papierikom toho, do akej miery je „výstavba socializmu“ v súlade či nesúlade s celocivilizačnými procesmi.“ (Zajac, 1990).

A na margo spojenia literatúry a politiky som napísal: „V dejinách povojnovej slovenskej literatúry sa ukazuje, že všade tam, kde bol vývin literatúry tesne (jednostranne a jednorozmerne) spojený s politickým životom, bolo to v jej neprospech.“

Ako na to poukázal O. Čepan, existenciálne, humanistické poslanstvo prevrátilo v šesťdesiatych rokoch marxistický ideologický poriadok, podľa ktorého mala byť základným kritériom literatúry výstavba socializmu. Rovnako ho v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch prevrátilo to, že výstavba socializmu sa ocitla v príkrom protiklade s celocivilizačnými (politickými, ekonomickými, sociálnymi, ekologickými, kultúrnymi) procesmi.

Michal Gáfrik chcel za každú cenu dokázať, že v Literárnovednom ústave sa až do roka 1989 nič nezmenilo: „Aj diskusia o Šmatlákových *Dejinách* v Literárnovednom ústave, aj vydanie publikácie o socialistickom realizme (v r. 1989 či 1990) svedčí, že Literárnovedný ústav a prinajmenšom väčšina jeho pracovníkov ani v lete 1989 (prinajmenšom) nepomýšľali na výraznejšiu korekciu normalizačných princípov v literárnej vede.“ (s. 181) Gáfrik má pri publikáciách o socialistickom realizme pravdu. Čo sa však týka diskusie o Šmatlákovej knihe, prinajmenšom zavádza.

Gáfrik si chcel za opisom osemdesiatych rokov v Literárnovednom ústave vytvoriť okrem iného aj predpolie pre tvrdenie, že nič sa nezmenilo nielen pred, ale ani po roku 1989: „Preto situácia u nás po r. 1989 – v literatúre, literárnej vede, v spoločenskom i politickom živote – je taká, aká je. Nie zdravá diferenciácia, ale rozcapartenosť, nie obnovenie etických princípov, ale dôsledná účelovosť. Zásluhy z čias normalizácie sú otvorenou bránou k výsadnému uplatneniu sa i v tzv. demokratickom režime.“ (s. 181)

Takzvané už bolo v našich dejinách všeličo, čo vôbec nebolo takzvané, ale celkom faktické. Gáfrík vytvoril konštrukciu, ktorej prispôbil elementárne fakty. Jeho príspevok sa tak rozčesol na dve časti. Prvá, venovaná sedemdesiatym rokom, je varovným svedectvom likvidačnej praxe znormalizovaného režimu, ale aj zlyhania jadra najsilnejšej literárnovednej generácie po druhej svetovej vojne. Druhá je výsledkom Gáfríkovej fikcie, pri ktorej platí, že ak odporuje faktom, tým horšie pre fakty. Podobne ako odporuje faktom tvrdenie, že jeho štúdia „je síce prvou, ale zároveň nadhlo asi aj poslednou“ (Vanovič, 2004). V tom istom čase totiž publikovala Eva Tkáčiková štúdiu *Literárna veda po roku 1945* (Tkáčiková, 2003). Ak o nej možno povedať, že opisuje „deň pekný“ v slovenskej literárnovednej Chujave po roku 1968, o Gáfríkovej úvahe možno povedať, že líči jej „deň škaredý“.

Aj v posudzovaní literárnej vedy sedemdesiatych a osemdesiatych rokov sa treba vrátiť k triezvosti a vecnosti Oskára Čepana. Základnou otázkou ostáva, do akej miery vonkajšie podmienky determinovali vnútorné potreby literárnej vedy.

Je zrejmé, že v oblasti literárnej histórie, ktorej vnútornou potrebou bolo napísať vedecké dejiny slovenskej literatúry a vydať slovník slovenských spisovateľov, sa ani jeden z oboch cieľov nenaplnil. Literárna kritika, hodná toho mena až na zriedkavé výnimky (Bžoch, Mikula) z denníkov, týždenníkov a literárnych časopisov vypadla a nahradilo ju nekritické omieľanie *kritických údov* inštitúcie, ktorá mala v telefónnom zozname príznačný preklep na Ústav pre *riedenie* kultúry, ktorý po roku 1989 metamorfoval do Národného literárneho centra či len jednoducho Literárneho centra. Rovnako treba povedať, že v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch sa stal jedinou záväznou literárnoteoretickou inštrukciou marxizmu v jeho najznetvorenejšej podobe.

Napriek tomu však literárna veda nezanikla. Tvorili ju v prvom rade autori, ktorí nesmeli verejne publikovať. V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch vznikli vrcholné texty Ladislava Hanusa a Jozefa Kútnika-Šmálova. Milan Hamada rozvinul kľúčovú koncepciu dejín slovenskej kultúry, vo výskume moderny pokračoval v skromných osobných podmienkach Michal Gáfrík, Ivan Kadlečík pestoval esejistiku, v ktorej vedome nadväzoval na najlepšie časy Matušku, Felixu a Chorvátha z tridsiatych a štyridsiatych rokov 20. storočia a na tradíciu barokovej a romantickej spisby. K esejistike sa hlásili aj Imrich Vaško a Július Vanovič. Stiahnuté z verejnej distribúcie boli publikácie Oskára Čepana *Literárne bagately* (Čepan, 1971), *Kontakty* Jozefa Bžocha (Bžoch, 1970) a rozsiahla publikácia Júliusa Pašteku *Estetické paralely* (Pašteka, 1976), ktorá sa dotýkala aj literárnej estetiky.

Vedecká literárnovedná slovakistika však existovala v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch aj vo verejne publikovaných vedeckých textoch. V Prešove (Bagin, Rakús a ich mladší žiaci) a v Nitre sa naďalej pestovala interpretácia literárneho textu, kde bola vo väčšine príspevkov príznaková už samotná absencia marxistického interpretačného prístupu. V Literárnovednom ústave SAV pracoval na svojej alternatívnej koncepcii pluralitných dejín slovenskej literatúry Oskár Čepan (*Kontúry naturizmu*, 1977; *Stimuly realizmu*, 1984; nedokončené ostali *Rázdelia romantizmu*, na ktorých pracoval Čepan v druhej polovici osemdesiatych a začiatkom deväťdesiatych rokov). V jeho blízkosti dokončil M. Šútovec monografiu *Romány a mýty* (Šútovec, 1982) o naturistoch. K Če-

panovým žiačkam patrila Marcela Mikulová a Jana Kuzmíková. Viliam Turčány publikoval knižne *Na krásnu záhradu Hollého Jána* (Turčány, 1972) a *Rým v slovenskej poézii* (Turčány, 1975). Gizela Gáfriková dokončila vedeckú edíciu *Valaskej školy* Hugolína Gavloviča (Gáfriková, 1989). Teoretickú publikáciu *Hľadanie obrazu a verša* vydal Valér Mikula (1987). V roku 1986 vyšiel zborník mladých literárnych vedcov *Literárne rozhľady* (1986), kde bola väčšina príspevkov intencionálne nemarxistická. V rokoch 1985 a 1986 sa práve táto generácia vrátila v rámci referátov a celodenného seminára sekcie mladých Literárnovednej spoločnosti ku kritickému preskúmaniu jednotlivých literárnohistorických koncepcií (Fedor Matejov spracoval bibliografiu slovenského literárneho dejepisectva, Peter Zajac sa venoval pojmu dejinnosti, Milan Žitný literárnohistorickej koncepcii Friedricha Schlegela, Eva Tkáčiková začiatkom slovenského literárneho dejepisectva, Gizela Gáfriková literárnohistorickej koncepcii Bohuslava Tablica, Ladislav Čúzy Šafárikovej predstave slovanskej a slovenskej koncepcie, Mária Flochová J. M. Hurbanovi, Peter Zajac Vlčkovej koncepcii literárnych dejín, Valér Mikula Krčméryho 150 rokom slovenskej literatúry, Mária Kusá Mrázovej koncepcii literárneho dejepisectva a František Koli medievalistickej koncepcii H. R. Jausa). Niektoré príspevky boli publikované v časopise Slovenská literatúra (Žitný, Čúzy, Flochová, Zajac, Kusá, 1987). Na tieto referáty nadväzovala diskusia o súčasných koncepciách dejín slovenskej literatúry, ktorá bola v medziach dobových rámcov pokusom prekročiť ideologické mantinely sedemdesiatych rokov (Tkáčiková, Fordinálová, Zajac, Mikula, Koli, Matejov, Jenčíková, Juráňová, 1988). Neformálnym vyvrcholením kritického čítania jednotlivých literárnohistorických koncepcií bola práve diskusia o Šmatlákových Dejinách slovenskej literatúry ako rozlúčka s marxistickou koncepciou dejín slovenskej literatúry.

V osemdesiatych rokoch dozrievala v Literárnovednom ústave mladá generácia literárnych vedcov (Jenčíková, Mikulová, Paštéková, Matejov, Juráňová, Prušková, Bílik). Na jeho pôde, aj keď s váhavým postojom jeho vedenia, vznikla v rámci Literárnovednej spoločnosti Sekcia mladých literárnych vedcov. Tu prebiehali nielen interpretačné semináre, ale aj diskusie s mladými sociológmi, politológmi, etnológmi a ekológmi. V jej rámci sa uskutočnil celoročný cyklus Františka Štraussa venovaný štatistickému výskumu verša. V roku 1987 sa konalo v Moravanoch prvé stretnutie mladších slovenských a českých literárnych vedcov, ktorého témou bol problém *prechodných období*, čo vyvolalo pochopiteľnú nevoľu akademických orgánov – vtedajší režim si celkom iste nepredstavoval, že je prechodný. Druhé stretnutie, ktoré malo byť v novembri 1989 a jeho témou bola reintegrácia českej a slovenskej literatúry, bolo zrušené s odôvodnením, že do Moravian sa chystá autobus plný disidentov. Ani jedno z týchto podujatí nebolo marxistické a nezaoberalo sa socialistickým realizmom.

Vtedajšie vedenie Literárnovedného ústavu po nástupe V. Brožíka vypracovalo spolu s vedením ROH plán, ktorý rátal s postupným návratom proskribovaných vedcov. Prvý sa do Literárnovedného ústavu vrátil tesne pred novembrom 1989 Štefan Drug, s Milanom Hamadom nadviazal ústav prvé osobné kontakty a začalo sa uvažovať aj o M. Gáfrikovi. Boli to zo strany vedenia ústavu veľmi opatrné gestá, ale svedčia o istých *korekciách normalizačných princípov* v Literárnovednom ústave v druhej polovici osemdesiatych rokov. V Nitre sa začala na Pedagogickej fakulte formovať ešte pod vedením

A. Popoviča mladá generácia (Mikula, Petraško, Zajac, Koli, Valentová, Plesník). Po odchode Františka Mika z Literárnovedného ústavu SAV do Nitry začala tam pôsobiť v druhej polovici osemdesiatych rokov mladá literárnovedná generácia okolo Ľubomíra Plesníka. Sam František Miko vyškolil predtým v LVÚ SAV celú generáciu mladých literárnych vedcov.

V Prešove sa po odchode do Bratislavy a smrti Albína Bagina sústredila mladá literárnovedná generácia okolo Stanislava Rakúsa (Ján Sabol, Hana Valcerová-Bacigálová, Ján Zambor, Marián Heveši).

Iste, v sedemdesiatych rokoch to nebola rozvojová, ale záchovná práca a až v osemdesiatych rokoch aj aktívne verejné publikovanie a vystupovanie. Súviselo to aj so zmenami v literárnom živote, ktoré sa prejavili v jednotlivých časopisoch. V Slovenskej literatúre sa stal redaktorom Milan Šútovec, v inovovaných Slovenských pohľadoch šéfredaktorom v roku 1988 Rudolf Chmel. Zmenu, aj keď opatrnejšiu, priniesol aj vznik Literárneho týždenníka (1988) a časopisu mladej generácie Dotyky (1988).

V mladej generácii sa presadilo vecné chápanie literárnej vedy najmä tam, kde nebol ideologický tlak taký bezprostredný, v interpretácii literárneho textu, v empirickom literárnohistorickom výskume a v úcte k vecnej vedeckej evidencii a argumentácii. Verejný návrat k neideologickej literárnej vede sa začal v osemdesiatych rokoch a v druhej polovici už bol taký silný, že ho nebolo možné inštitucionálne ignorovať.

Tak ako Michal Gáfrik právom registruje ideologickú stránku práce S. Šmatláka, M. Tomčíka, I. Kusého, V. Petrika. J. Nogeho, J. Števčeka, V. Marčoka, F. Mika, treba povedať aj to, že tam, kde neideologizovali, priniesla ich práca produktívne a nezanedbateľné výsledky.

Zabúdať nemožno ani na prácu M. Jurča a J. Kopála v oblasti detskej literatúry, P. Libu v oblasti populárnej literatúry, P. Plutka vo výskume literárneho subjektu, A. Bagina v oblasti literárnej interpretácie.

Pre sedemdesiate roky platí pre vedecký život charakteristika M. Gáfrika. V mnohom ju však bolo a bude treba vecne doplniť a najmä systémovo prehĺbiť. Heuristický a empirický výskum dejín literárnej vedy a najmä vedeckého života sa bude musieť uberať aj týmto smerom.

Pre osemdesiate roky však platí Gáfrikov obraz len tam, kde nenatáhuje literárnu vedu na škripec konštruátu o nemennosti jej normalizačného priebehu. V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch sa rozvíjala verejne nepublikovaná literárnovedná slovakistika a najmä v osemdesiatych rokoch sa menila aj časť verejne publikovanej literárnovednej slovakistiky, ktorá sa začala pohybovať aj mimo normalizačnej trajektórie a neraz aj proti nej.

Výhľady bez účtovania?

Po roku 1989 sa v literárnej vede od základu zmenili predpoklady vedeckej činnosti, ktoré Oskár Čepan označil ako pôsobenie vonkajších okolností. Nové ústavné pomery zaručujú slobodu prejavu, do čoho spadá aj sloboda bádania.

Slobodný priestor pre vedecký výskum vytvoril situáciu, ktorá je principiálne odlišná a neporovnateľná so situáciou pred rokom 1989. Pluralita vedeckého výskumu a jeho

prirodzená filozofická a metodologická diferenciácia sa stala samozrejmom rovnako ako otvorená možnosť verejne publikovať výsledky vedeckej práce. Toto treba mať pri všetkej kritickosti na pamäti pri posudzovaní všetkých problémov, ktoré má dnes literárno-vedná slovakistika.

Do vedeckého života sa vrátili proskribovaní vedeckí pracovníci, ktorí boli občiansky rehabilitovaní a prijatí naspäť na vedecké a pedagogické pracoviská. Nevrátilo im to síce stratené roky, ale otvorilo možnosť dovrieť v normálnych pracovných podmienkach vedecké dielo.

Došlo k zákonnému zrovnoprávneniu vysokoškolských pracovísk s vedeckými, ktoré mali pred rokom 1989 v Slovenskej akadémii vied v oblasti vedy výsadné postavenie. Zákonné ustanovenie občianskych združení a nadácií viedlo k vzniku *think tankov*. To umožnilo vytvoriť v oblasti vedy prirodzenú konkurenciu.

Vysoké školy majú zo zákona rozsiahlu autonómiu, aj keď malú vnútornú mobilitu pedagógov. Slovenská akadémia vied je postavená na samosprávnych princípoch, aj keď v nej v posledných rokoch dochádza k obnoveniu centralizačných tendencií a pri hodnotení vedeckých projektov sa rovnako ako na vysokých školách používajú mäkké kritériá. Osobitne v oblasti spoločenských vied je pritom dlhodobou neudržateľný vzťah medzi oboma inštitúciami, ktorým sa izoluje vedecký výskum od pedagogickej činnosti.

Problematické je postavenie novozałożených vedeckých ústavov v Matici slovenskej. Tie vznikli ako politická kompenzácia po neúspešnom, vyslovene politickom pokuse previesť do Matice slovenskej niektoré vedecké ústavy Slovenskej akadémie vied (Historický ústav, Ústav slovenskej literatúry). Zabránil tomu len pevný postoj Slovenskej akadémie vied a masívna solidarita domácich a zahraničných vedeckých a vysokoškolských inštitúcií.

Vedy o kultúre si však nevytvorili nový verejný diskurz, ktorý by zodpovedal dnešnému významu kultúry. Preto sa znižuje ich spoločenský status. Vedú ústupovú a zákopovú vojnu, v ktorej sa usilujú zmierniť straty, vyplývajúce z ustavičného znižovania finančných prostriedkov na vedu a kultúru z verejných výdavkov, namiesto toho, aby viedli ofenzívny zápas o nové sformulovanie svojej vnútornej náplne, miesta vo vede a postavenia v spoločnosti.

Dnešné široké chápanie kultúry vychádza z toho, že ju tvorí celý spôsob života spoločnosti, jej hodnoty, praktiky, symboly, inštitúcie a ľudské vzťahy, celok základných hodnôt, postojov, presvedčení, orientácií a základných predpokladov, ktoré utvárajú ľudí tej istej spoločnosti (Huntington, Harrison, 2000, 2002).

Toto chápanie vychádza z presvedčenia, že kultúra ako celok základných hodnôt, postojov, presvedčení a orientácií je určujúcim faktorom vo všetkých oblastiach spoločenského života, v politike, v ekonomike, v sociálnych vzťahoch, vo verejnej správe, v zdraví a vzdelávaní. Od tohto chápania a najmä jeho uplatnenia v praktickej rovine sme však dnes značne vzdialení.

Napriek jednotlivým excesom sa literárna veda rozvíjala po roku 1989 slobodne. Slobodné vonkajšie podmienky vytvorili základné predpoklady pre naplnenie vnútorných potrieb literárnej vedy. Do akej miery sa naplnili, už nie je otázkou vonkajších tlakov, ale vnútorných predpokladov. Z tohto hľadiska možno hodnotiť aj rozvoj literárnovednej slovakistiky.

Dejiny slovenskej literatúry boli už od päťdesiatych rokov kľúčovou úlohou celej generácie literárnych vedcov. Po roku 1989 dokázala ešte modifikovať, zhrnúť, potvrdiť a pokúsiť sa kanonizovať výsledky svojho predchádzajúceho výskumu (Šmatlák, 1997, 1999; Petrík, 2002; Geschichte der slowakischen Literatur, 2003; Kraus, 1999; Gáfrík, 2001), či podať doterajšie výsledky v zredukovanej podobe (Rukováť literatúry, 1998).

Vykonala sa istá evidencia primárnych literárnych textov po roku 1945 (Čítame slovenskú literatúru I., II., III., 1997, 1998). Kým však bude možné napísať naozaj nové dejiny slovenskej literatúry, bude nevyhnutné zodpovedať si niekoľko základných metodologických otázok. Patria medzi ne otázky lineárneho alebo nelineárneho, monolitného alebo pluralitného, teleologického alebo otvoreného, kontinuálneho alebo diskontinuálneho chápania literárnej histórie, jej chápania ako pokroku, alebo pribúdajúcej miery komplexnosti či radu jednotlivých malých príbehov, problém času a priestoru a s tým súvisiaca otázka periodizácie, začlenenia slovenskej literatúry do stredoeurópskeho, európskeho a svetového literárneho kontextu, otázka vzájomných prienikov jednotlivých literárnych priestorov v rozličných obdobiach, problém vzájomného prelínania jednotlivých funkčných systémov, akými sú národná literatúra, regionálna literatúra, detská, feministická, postkoloniálna literatúra, či fantastika, otázka rozličných literárnohistorických prístupov (dejiny autorov a procesov, fenomenologické dejiny, recepčné dejiny).

K tomu pribúdajú v súčasnosti viaceré metodologické otázky. Patrí medzi ne predovšetkým problém, do akej miery je písanie dejín literatúry ich rekonštrukciou, konštrukciou a dekonštrukciou, výkladom alebo naráciou, otázka literárnohistorických pojmov (doba, obdobie, perióda, epistéma, referenčný rámec, diskurz, uzol, smer, prúd, škola, pokolenie, generácia, skupina), problém avantgardného napätia medzi literárnou programatikou ako formou literárnej politiky a konkrétnymi textami a za ním aj otázka vzťahu modernej a socialistickorealistickej literatúry, kľúčová otázka, v akej podobe a do akej miery má byť literatúra súčasťou všeobecnej kultúrnej vzdelanosti, či je súčasťou veľkého príbehu národných dejín alebo radom malých príbehov literárnych textov a napokon ako ultima ratio otázka dejinnosti ako takej.

Z toho potom vyplýva aj reálny problém napísať nové dejiny slovenskej literatúry. Kľúčovou pre rekonštrukciu, konštrukciu, ale aj dekonštrukciu literárnohistorického obrazu slovenskej literatúry je otázka, či dejiny slovenskej literatúry chápeme ako lineárny vývin, alebo pluralitný diskurz, sústredujúci sa do uzlových bodov jednotlivých období, ale aj prechodov medzi nimi. Rovnako dôležitou je otázka vzťahu staršej a novšej literatúry, rozdielných vnútorných a vonkajších kontextov slovenskej literatúry v jednotlivých obdobiach, problém jej kontinuítno-diskontinuitnej povahy, ako aj vzťah medzi textami publikovanými v čase vzniku a textami publikovanými desaťročia a niekedy stáročia po ňom.

Nanovo bude treba vymedziť vnútorné konfigurácie jednotlivých období a ich uzlových bodov. Aby som ostal len pri slovenskej literatúre 19. a 20. storočia, nanovo bude treba v intenciách posledného výskumu Oskára Čepana rozšíriť a vnútorne diferencovať v slovenskej literatúre pojem romantizmu. Ako hypotézu možno predložiť členenie na pragmatickú, mesianistickú, mýto-poetickú a ironickú líniu.

Bude treba preveriť rozsah a obsah pojmu literárneho realizmu. Možno predpokladať, že konštrukcia viacerých vln či fáz realizmu sa ukáže ako neproduktívna a samotné časové aj vecné rozpätie realizmu sa značne zúži.

Rovnako sa bude treba vrátiť k otázke Slovenskej moderny. Jej dnešná konštrukcia vychádza z toho, že ju tvorí symbolizmus a novoromantizmus s expresionistickými výbežkami. Bude si však treba položiť otázku, či Slovenská moderna nie je vnútorne diferencovanejšia a či v tomto zmysle nezodpovedá v oveľa väčšej miere modelu stredoeurópskej moderny (Viedenskej moderny, Českej moderny, Mladého Poľska a Nyugatu). Tak ju skúma v rozsiahlom rade štúdií na príklade Viedenskej moderny skupina Moritza Csákyho, pri nemeckej moderne v štandardnej príručke *Avantgarde und Moderne* Waltera Fähndersa (Fähnders, 1998) a v európskej moderne autori rozsiahleho projektu *Die literarische Moderne in Europa* (1994), kde však slovenská literatúra absentuje. Tu sa napríklad ukazuje, že pre slovenskú literatúru s dvojlomným charakterom moderny by mohol byť produktívny model írskej moderny, ktorá si tiež musela zodpovedať otázku vzťahu medzi kultúrnoreprezentatívnou, národnoobrannou a modernou estetickou funkciou literatúry.

Celkom otvorená je otázka vzťahu medzi postsymbolizmom, expresionizmom, proletárskou literatúrou, poetizmom, nadrealizmom, naturizmom, Katolíckou modernou, neskorou modernou a existencializmom v období od konca prvej svetovej do konca druhej svetovej vojny.

Možno predpokladať, že nový výskum literatúry po roku 1945, založený na základnom spore medzi modernou, antropologickou, existenciálnou, ale na druhej strane aj ludistickou, imanentnou a sebareferenčnou koncepciou literatúry, ako sa sformovala v kultúrnych a civilizačných procesoch druhej polovice 20. storočia a socialistickorealistickej predstavou, stotožňujúcou vývin literatúry s výstavbou socializmu, zásadne zmení hodnotový systém slovenskej literatúry po roku 1945. Ak mám parafrázovať geologickú metaforu Oskára Čepana zo štúdie *Vzťahy v literárnom vývine* (Čepan, 1979), niekde sa presunú celé komplexy vrstiev, inde sa dajú do pohybu naraz vertikálne aj horizontálne vrstvy.

Dnes už možno povedať, že po roku 1989 bol zrejme pokus o *novú* literárnohistorickú syntézu prineskorý pre staršiu generáciu, pre ktorú boli dejiny slovenskej literatúry celoživotnou dobovou úlohou, a pre mladšie generácie je ešte predčasný, lebo vyžaduje nový empirický výskum a metodologickú koncepciu.

Podobný problém sa spája aj so slovníkmi slovenských spisovateľov. Po roku 1989 vznikli dva kolektívne slovníky. *Slovník slovenských spisovateľov* pod vedením Valéra Mikulu (Mikula, 1999) odstraňuje hrubé deformácie *Slovníka slovenských spisovateľov* (1979) a *Encyklopédie slovenských spisovateľov* (1984), ale vedome si nerobí nárok na štandardné lexikografické dielo, lebo je „predovšetkým súborom spisovateľských portrétov“ (Mikula, 1999). Chvatne, s mnohými vecnými chybami a bez jasnej koncepcie bol pripravený *Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia* (2001). Slovník slovenskej literatúry ako štandardné lexikografické dielo bude zrejme ešte nejaký čas absentovať.

V literárnej teórii došlo k tretej habilitácii literárnovedného štrukturalizmu (1938 – 1965 – 1990), ktorú prekryl nástup postštrukturalizmu (Žilka, Pokrivčáková, Pokrivčák, Marcelli, Michalovič, Minár, Horváth).

Po roku 1989 sa v Barboríkových, Bílikových, Horváthových, Matejovičových, Kršákovej, Chrobákovej, Rédeyových monografiách o súčasných slovenských autoroch (Barborík, 2000; Bílik, 2000; Horváth, 2000; Matejovič, 2001; Kršáková, 2002; Chrobáková, 2002; Rédey, 2004), v interpretačných zborníkoch z FFUK v Bratislave (Bokníková, Čúzy, Darovec, Kročanová, Mikula, Vojtech, Zambor, 1998; Bokníková, Čúzy, Kákošová, Krčméryová, Mikula, Kročanová-Roberts, Vojtech, Zambor, 2002; Májeková, Kákošová, Kruláková, Čúzy, Bokníková, Kročanová-Roberts, Vojtech, Hochel, Zambor, Mikula Darovec, 2001; Bokníková, Čúzy, Darovec, Kákošová, Krčméryová, Kročanová-Roberts, Vojtech, Zambor, 2003) a v skupine mladších literárnych vedcov Mariána Milčáka, Petra Milčáka, Marty Součkovej, či Juraja Briškára okolo Stanislava Rakúsa na UPJŠ v Prešove (Realizácie textu, I., II., III., IV., V, 1994 – 1998) kultivovala interpretácia literárneho textu.

V nitrianskom Ústave literárnej a umeleckej komunikácie pokračuje v interpretáciách skupina okolo Ľubomíra Plesníka. Jej jadro tvoria D. Inštitorisová, E. Kapsová, M. Valentová, J. Malíček, J. Fújak, Z. Rédey, P. Zlatoš. Jednotlivé interpretačné zborníky rozvíjali najmä problém zážitkovosti, brutalizácie, juvenilizácie a vizualizácie kultúry (Ako vstupovať do živej kultúry. Kapitoly z literárnej vedy a estetiky, 1995; O interpretácii umeleckého textu 16. – 23., 1995 – 2001).

Druhú vetvu nitrianskeho výskumu tvorí postštrukturalistický pohľad, orientovaný okolo Tibora Žilku (Tracing Literary Postmodernism, 1998; Intertextualita v postmodernom umení, 1999).

Svojou analytickou spoľahlivosťou priniesol interpretačný výskum rad nových zisťení a poznatkov o jednotlivých textoch, autoroch, problémoch. Zároveň vytvára popri všetkej vonkajšej skromnosti a neokázalosti spoľahlivé podložie pre budúce syntézy.

Monograficky sa spracovali kľúčové témy slovenskej kultúry a literatúry, z ktorých je najvýznamnejšia monografia Milana Hamadu *Zrod novodobej slovenskej kultúry* (Hamada, 1995). Je výsledkom štvrtstoročného systematického Hamadovho výskumu dejín slovenskej kultúry a pozoruhodným pokusom, ako začleniť slovenskú literatúru do dobových súvislostí staršej slovenskej kultúry.

Na pôde nitrianskej Univerzity Konštantína Filozofa pokračoval v prehlbovaní svojej semiotickej koncepcie štýlu František Miko (Miko, 1994), ktorý sa okrem toho systematicky venoval výchove mladej vedeckej generácie.

Michal Gáfrik otváral v šesťdesiatych rokoch problém Slovenskej moderny, jej poézie a prózy. Začal si pritom ešte v šesťdesiatych rokoch klásť otázky o autoroch, pohybujúcich sa na *pomedzí moderny*, na prahu medzi realizmom a modernou, akými sú Timrava či Jesenský. Ďalší výskum zrejme povedie k prekročeniu tohto *pomedzia*. *Próza Slovenskej moderny* (Gáfrik, 1993), ktorá je pendantom *Poézie Slovenskej moderny*, mohol publikovať až po roku 1989. V poslednom období sa venoval najmä dielu Martina Rázusa a svoju prácu zavŕšil dvojzväzkovou monografiou *Martin Rázus* (Gáfrik, 1998; 2000). Vo svojich posledných textoch o Slovenskej moderne (Gáfrik, 2001; 2003) sa venuje Gáfrik polemikám a kanonizovaniu svojej podoby výskumu Slovenskej moderny.

Július Pašteka editoval dielo Ladislava Hanusa a Jozefa Kútника-Šmálova, edične pripravil vydanie autorov Katolíckej moderny (Silan, Šprinc, Strmeň, Dilong) a podal deskriptívny pohľad na jej vznik a pôsobenie (Pašteka, 2002).

Zaujímavé je, že po roku 1989 nedošlo v podmienkach slobodnej tlače k rozmachu literárnej kritiky. Záujem mladej generácie sa sústredil na iné oblasti (politická publicistika, politologické a sociologické analýzy, reklama), takže pravidelne a systematicky publikujúcimi literárnymi kritikmi ostali najmä doyen literárnej kritiky Jozef Bžoch a zopár mladších literárnych kritikov (Kršáková, Součková, Šrank).

Sprievodným znakom nových pomerov sa stali v literárnej vede tri negatívne tendencie. Predovšetkým sa v nej nevytvoril všeobecne platný *spoločný* súradnicový systém, ktorý by odlíšil vedu od obskurantizmu a vytvoril vzájomne rešpektované kritériá hodnotenia vedeckej práce. Myslím tu na také elementárne princípy, akým je vo vede evidovateľnosť faktov a tvrdení, čo je predpokladom argumentatívnej povahy poznania, ale aj na neexistenciu všeobecne záväzných neformálnych kritérií pri posudzovaní vedeckej práce, čo viedlo neraz k zníženiu úrovne publikovaných prác, k nivelizácii hodnotenia grantových projektov, ale aj individuálnych prác nevyhnutných na dosiahnutie vedecko-pedagogických hodností.

Napriek otvoreniu hraníc a možnosti vedeckých štipendií, študijných pobytov, medzinárodných konferencií a projektov sa literárnovedná slovakistika otvorila len v malej miere medzinárodnému vedeckému kontextu a výskumu. Niekedy sa dokonca bráni prijať jeho vedecké kritériá. Rovnako sa ešte stále v mnohých prípadoch nezbavila číro slovackitného chápania slovenskej literatúry bez jej reálneho zakotvenia v stredoeurópskom a európskom literárnom kontexte. Celkom otvorený ostáva výskum literárnych diel, ktorých základným rámcom nemusí byť národná literatúra, ale iné literárne systémy (fantastika, kriminálka a detektívka, horror, feministická literatúra).

V doslova havarijnom stave sa nachádza školské literárne vzdelanie. Keďže nemá oporu v novom syntetickom výskume, či už literárnohistorickom alebo poetologickom, paberkuje v starých literárnohistorických, poetologických a metodických rámcoch. Tento stav je o to varovnejší, že literárne vzdelanie sa týka celej mladej generácie, ktorej vzdelanosť sa tak už v nových pomeroch pätnásť rokov utvára na starých vzorcoch a spôsobom, ktorý ju od slovenskej literatúry skôr odrádza, ako by ju k nej priťahoval.

Sloboda, aj sloboda bádania sa však spája vždy so zodpovednosťou. Po roku 1989 sa sloboda začala neraz chápať excesívne ako právo „povedať čokoľvek“, ale už nie ako zodpovednosť. V dôsledku toho došlo k viacerým porušeniam vedeckej etiky. V niektorých prípadoch to dokonca viedlo k porušeniu práva na ochranu cti a ľudskej dôstojnosti »vo forme nepravdivých skutkových tvrdení a právne neprípustných úsudkov«.

Tak ako v prípade násilného včlenenia mesačníka Slovenské pohľady v roku 1993 do Matice slovenskej a neúspešného pokusu začleniť do nej Historický ústav a Ústav slovenskej literatúry, aj v jednotlivých kauzách sa ukázalo, že demokratické pomery nie sú automatickou zárukou proti ideologickému a politickému zneužívaniu kultúrnych a vedeckých inštitúcií, ani automatickou ochranou pred porušovaním vedeckej etiky. Jediným účinným nástrojom je senzibilita vedeckej obce a vytesňovanie neetických praktík mimo rámca vedeckej kultúry. V oblasti vedeckej etiky sa neraz, ako v prípade zborníka *Normalizácia vo vede* prekračujú nielen rámce vedeckého diskurzu, ale aj kolegiality a celkom obyčajnej slušnosti.

Najväčším, aj keď nie jediným excesom v literárnej vede sa stalo po roku 1989 obvinenie Milana Hamadu z plagiátorstva.

Miloš Mistrík, ktorý sa nikdy nevenoval výskumu literárneho diela Jána Hollého, ani vedeckému dielu J. Kútника-Šmálova, osočil Milana Hamadu z plagizovania Jozefa Kútника-Šmálova v štúdiu *Ján Hollý – tvorca spevníka* (Hamada, 1995). Okrem toho to neurobil na vedeckej pôde, ale v politických súvislostiach novinárskych šmokov denníka Slovenská republika. Absurdita tohto obvinenia bola zrejme už z toho, že celú štúdiu venoval Hamada pamiatke Jozefa Kútника-Šmálova. Okolnosti celého prípadu dokumentujú príspevky v časopise Slovenská literatúra (1996). O tom, kto z literárnych vedcov sa skryl za Mistríkovo meno, možno vyslovovať len domnienky. Podobných príkladov, aj keď nie natoľko vypuklých, bolo však v literárnej vede posledných pätnástich rokov viacero a tvoria aj akýsi malý cintorín kolegiálnych vzťahov.

Po roku 1989 dochádza v literárnovednej slovakistike k zvláštnemu paradoxu. Ak bola pre obdobie rokov 1939 – 1989 charakteristická disproporcía medzi zlými vonkajšími podmienkami a zápasom o naplnenie vnútorných potrieb literárnej vedy, po roku 1989 sa vytvorili slobodné, aj keď finančne obmedzené vonkajšie podmienky, ktorým nezodpovedala vnútorná dynamika literárnej vedy.

Obdobie po roku 1989 prinieslo rad presvedčivých individuálnych výkonov, z ktorých niektoré majú pre rozvoj literárnovednej slovakistiky zásadný význam. Rozvíjali sa jednotlivé disciplíny, medzi nimi najmä interpretácia literárneho textu. Začínajú sa objavovať prvé parciálne výsledky nového literárnohistorického výskumu, najmä v oblasti staršej literatúry, romantizmu, realizmu, moderny a neskorej moderny. Ustálili sa spoľahlivé metódy analytickej práce. Vznikli nové literárnoteoretické iniciatívy, nadväzujúce na medzinárodný výskum, medzi nimi najmä postštrukturalizmus.

Samotná disciplína však nezúčtovala so svojou minulosťou, ani si nevytvorila jasný výhľad do budúcnosti. Neurobila inventúru dosiahnutých, nedosiahnutých, zanedbaných a zameškaných výsledkov a projektov, ani si nevytýčila budúcu trajektóriu.

Dnes je ťažko očakávať od literárnej vedy a od literárnovednej slovakistiky plnenie nejakých *dobových úloh*. To, čo jej však chýba, je jasné *vnútorné zadanie*.

LITERATÚRA

- AKO vstupovať do živej kultúry*. Kapitoly z literárnej vedy a estetiky. Zost. L. Plesník. Nitra : Vysoká škola pedagogická, 1995. 240 s. Autori: F. Miko, M. Zelinský, L. Plesník, R. Bilík, T. Žilka, I. Sulík, V. Šabík, J. Fukač, R. Belíčová, J. Kulka, Š. Gero, E. Kapsová, I. Stadtrucker, A. Zelenková, B. Dyduch, M. Žilková.
- BAKOŠ, Mikuláš: *Problém vývinovej periodizácie slovenskej literatúry*. Trnava : Fr. Urbánek a spol., 1944. 30 s.
- BAKOŠ, MIKULÁŠ: *Problémy literárnej vedy včera a dnes*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964, s. 134 – 151.
- BAKOŠ, Mikuláš: „Genealógia“ slovenskej literárnej vedy. In: *Avantgarda 38*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1969, s. 170.
- BARBORÍK, Vladimír: *Pavel Hružík*. Bratislava : Kalligram, 2000.
- BÉDER, Ján: *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava : SPN, 1963.
- BÍLIK, René: *Lubomír Feldek*. Bratislava : Kalligram, 2000.
- BITI, Vladimír: *Literatur- und Kulturtheorie*. Reinbek : Rowohlt, 2001.
- BOKNÍKOVÁ, Andrea, ČÚZY, Ladislav, DAROVEC, Peter, KROČANOVÁ, Dagmar, MIKULA, Valér, ZAMBOR, Ján: *Portréty slovenských spisovateľov I*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1998.

- BOKNÍKOVÁ, Andrea, ČÚZY, Ladislav, KÁKOŠOVÁ, Zuzana, KRČMÉRYOVÁ, Eleonóra, MIKULA, Valér, KROČANOVÁ-ROBERTS, Dagmar, VOJTECH, Miloslav, ZAMBOR, Ján: *Portréty slovenských spisovateľov 2*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2000.
- BOKNÍKOVÁ, Andrea, ČÚZY, Ladislav, KÁKOŠOVÁ, Zuzana, KRČMÉRYOVÁ, Eleonóra, MIKULA, Valér, KROČANOVÁ-ROBERTS, Dagmar, VOJTECH, Miloslav, ZAMBOR, Ján: *Portréty slovenských spisovateľov 3*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2003.
- BŽOCH, Jozef: *Kontakty*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1970.
- ČEPAN, Oskár: Slovenská literárna veda v rokoch 1945 – 1966. In: *Slovenská literatúra*, roč. 14, 1967, č. 1, s. 79 – 97.
- ČEPAN, Oskár: *Literárne bagately*. Bratislava : Tatran, 1971.
- ČEPAN, Oskár: Vzťahy v literárnom vývine. In: *Slavica Slovaca*, roč. 14, 1979, č. 4, s. 364 – 368.
- ČEPAN, Oskár: Štatút literárneho vedca. In: *Slovenská literatúra*, roč. 31, 1984, č. 2, s. 159 – 163.
- ČÍTAME slovenskú literatúru I. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 1997. Autor úvodu: Peter Zajac. Autori: Eva Jenčíková, Jana Juráňová, Fedor Matejov, Jelena Pašteková, Zora Prušková.
- ČÍTAME slovenskú literatúru II. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 1997. Autori: René Bílik, Eva Jenčíková, Jana Juráňová, Fedor Matejov, Jelena Pašteková, Zora Prušková.
- ČÍTAME slovenskú literatúru III. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 1998. Autori: René Bílik, Eva Jenčíková, Jana Juráňová, Fedor Matejov, Jelena Pašteková, Zora Prušková, Peter Zajac.
- ČÚZY, Ladislav: Šafárikova predstava slovanskej a slovenskej literatúry. In: *Slovenská literatúra*, roč. 34, 1987, č. 6, s. 526 – 530.
- DEJINY slovenskej literatúry I. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958. Autori: Ján Mišianik, Jozef Minárik, Milena Cesnaková-Michalcová, Andrej Melicherčík.
- DEJINY slovenskej literatúry II. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1960. Autori: Milan Pišut, Viktor Kochol.
- DEJINY slovenskej literatúry. Bratislava : Vydavateľstvo Osveta, 1960.
- DEJINY slovenskej literatúry II. Bratislava : SPN, 1965. Autori: Oskár Čepan, Pavol Petrus, Ján Gregorec, Vladimír Petrik.
- DEJINY slovenskej literatúry III. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1965. Autori: Oskár Čepan, Ivan Kusý, Stanislav Šmatlák, Július Noge.
- DEJINY slovenskej literatúry IV. Bratislava : Veda, 1975. Autori: Ivan Kusý, Stanislav Šmatlák.
- DEJINY slovenskej literatúry V. Bratislava : Veda, 1984. Autori: Oskár Čepan, Zdenko Kasáč, Ján Kopál, Ivan Kusý, Alexander Matuška, Július Noge, Zoltán Rampák, Karol Rosenbaum, Stanislav Šmatlák, Miloš Tomčík, Břetislav Truhlář.
- DIE LITERARISCHE Moderne in Europa 2. Hrsg. Hans Joachim Piechotta, Ralph-Rainer Wuthenow, Sabine Rathemann. Opladen : Westdeutscher Verlag, 1994.
- DREWS, Peter: *Die slavische Avantgarde und der Westen*. München : Fink Verlag, 1984.
- DRUG, Štefan: Od SAVU k SAV. In: *Slovenská literatúra*, roč. 50, 2003, č. 6, s. 466 – 468.
- ENCYKLOPÉDIA slovenských spisovateľov. Vedúci autorského kolektívu Karol Rosenbaum. Bratislava : Obzor, 1984.
- FÄHNDERS, Walter: *Avantgarde und Moderne 1890 – 1930*. Stuttgart, Weimar : Ch. C. Beck, 1998.
- FLOCHOVÁ, Mária: J. M. Hurban a literárne dejepisectvo. In: *Slovenská literatúra*, roč. 34, 1987, č. 6, s. 531 – 536.
- FLAKER, Aleksandar / UGRESIĆ, Dubravka: *Pojmovnik ruske avantgarde*. Zagreb, 1984/1985.
- FORDINÁLOVÁ, Eva: Obdobie klasicizmu v novších literárnohistorických interpretáciách. In: *Slovenská literatúra*, roč. 35, 1988, č. 1, s. 37 – 42.
- GÁFRIK, Michal: *Próza Slovenskej moderny*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1993.
- GÁFRIK, Michal: *Martin Rázus. 1. Osobnosť a dielo (1888 – 1923)*. Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998.
- GÁFRIK, Michal: *Martin Rázus. 2. Osobnosť a dielo (1923 – 1937)*. Bratislava : LIC, 2000.
- GÁFRIK, Michal: *Na pomedzí moderny*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 2001.
- GÁFRIK, Michal: Slovenská moderna – genéza, vymedzenie a charakter diela. *Próza Slovenskej moderny*. *Dráma Slovenskej moderny*. In: *Na pomedzí moderny*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 2001.
- GÁFRIK, Michal: O normalizačnej praxi v literatúre a v literárnej vede. In: *Normalizácia vo vede*. Zostavovatelia Norbert Kmet' a Juraj Marušiak. Bratislava : Ústav politických vied SAV, 2003, s. 152 – 183.

- GÁFRIK, Michal: *Proti noci*. Martin : Matica slovenská, 2003.
- GÁFRIKOVÁ, Gizela: Gavlovič, Hugolin: *Valaská škola mraviv stodola*. Bratislava : Veda, 1989.
- GESCHICHTE der slowakischen Literatur. Bratislava : Literárne centrum, 2003. Autori: Stanislav Šmatlák, Vladimír Petrik, Ludwíg Richter.
- HAMADA, Milan: *Zrod novodobej slovenskej kultúry*. Bratislava : Veda, 1995.
- HAMADA, Milan: Ján Holý – tvorca spevníka. In: *Zrod novodobej slovenskej kultúry*. Bratislava : Veda, 1995, s. 264 – 271.
- HORVÁTH, Tomáš: *Dušan Mitana*. Bratislava : Kalligram, 2000.
- HUNTINGTON, Samuel, P. a HARRISON, Lawrence, E.: *Culture matters*, 2000, citované podľa HUNTINGTON, Samuel, P. a HARRISON, Lawrence, E.: *Streit um Werte*. Hamburg, Wien : Europa Verlag, 2002, s. 9.
- CHROBÁKOVÁ, Stanislava: *Mila Haugová*. Bratislava : Kalligram, 2002.
- INTERTEXTUALITA v postmodernom umení. Ed. Tibor Žilka. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 1999. Autori: Elaine Aston, Tibor Žilka, Jana Hoffmannová, Libor Pavera, Miloš Zelenka, Ivan Sulík, Marie Langerová, Krisztián Benyovszky, Josef Štochl, Libor Martinek, František Všetíčka, Drahomíra Vlašínová, Silvia Pokrivčáková, Alena Smiešková, Dana Petriková.
- JENČÍKOVÁ, Eva: Próza po roku 1945 v dejinách literatúry. In: *Slovenská literatúra*, roč. 35, 1988, č. 1, s. 72 – 78.
- JURÁNOVÁ, Jana: Miesto drámy a divadla v dejinách slovenskej literatúry. In: *Slovenská literatúra*, roč. 35, 1988, č. 1, s. 79 – 84.
- KOLI, František: Medzivojnová literatúra v súčasnej literárnej vede. In: *Slovenská literatúra*, roč. 35, 1988, č. 1, s. 58 – 65.
- KRAUS, Cyril: *Slovenský romantizmus*. Bratislava : Slovenský Tatran, 1999.
- KRŠÁKOVÁ, Dana: *Dušan Dušek*. Bratislava : Kalligram, 2002.
- KUSÁ, Mária: K niektorým otázkam Mrázovej koncepcie Dejín slovenskej literatúry. In: *Slovenská literatúra*, roč. 34, 1987, č. 6, s. 542 – 547.
- LITERÁRNE rozhlady. Zostavili Valér Mikula a Peter Zajac. Bratislava : Smena, 1986. Autori: Marta Kerul'ová, Zuzana Kákošová, Eva Tkáčiková, Gizela Gáfriková-Slavkovská, Valér Mikula, Hana Valcerová-Bacigalová, Peter Zajac, Anna Kruláková, Marcela Mikulová, Viera Žemberová, František Koli, Pavol Sika, Jana Juráňová, Braňo Hochel, Fedor Matejov, Eva Jenčíková, Igor Hochel, Ladislav Čúzy.
- MÁJEKOVÁ, Helena, KÁKOŠOVÁ, Zuzana, KRULÁKOVÁ, Anna, ČÚZY, Ladislav, BOKNÍKOVÁ, Andrea, KROČANOVÁ-ROBERTS, Dagmar, VOJTECH, Miloslav, HOCHEL, Braňo, ZAMBOR, Ján, MIKULA, Valér, DAROVEC, Peter: Slovenská literatúra v jedenástich interpretáciách. In: *Studia Academica Slovaca*, 30, Bratislava, 2001.
- MATEJOV, Fedor: Počzia po roku 1945 v dejinách literatúry. In: *Slovenská literatúra*, roč. 35, 1988, č. 1, s. 66 – 71.
- MATEJOVIČ, Pavel: *Ivan Kadlecík*. Bratislava : Kalligram, 2001.
- MAŤOVČÍK, Augustín, CABADAJ, Peter, ĎUROVČÍKOVÁ, Margita, PARENIČKA, Pavol, WINKLER, Tomáš: *Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia*. Bratislava, Martin : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, Slovenská národná knižnica, 2001.
- MIKO, František: *Význam, jazyk, semióza*. Metodologické reflexie. Nitra : Vysoká škola pedagogická, 1994.
- MIKULA, Valér: *Hľadanie obrazu a tvaru*. Bratislava : Smena, 1987.
- MIKULA, Valér: Niektoré problémy symbolizmu v súčasnom literárnom dejepise. In: *Slovenská literatúra*, roč. 35, 1988, č. 1, s. 53 – 58.
- MIKULA, Valér a kol.: *Slovník slovenských spisovateľov*. V. Mikula: Predhovor (s. 7). Praha : Nakladatelstvo Libri, 1999.
- MODERNE Literatur in Grundbegriffen. Hrsg. Dieter Borchmayer und Viktor Žmegač. Niemeyer, 1987, 1994.
- O INTERPRETÁCII umeleckého textu 16. Drastickosť a brutalita výrazu. Zost. L. Plesník. Nitra : Vysoká škola pedagogická, 1995. 286 s. Autori: F. Miko, V. Šabík, P. Zajac, J. Hamar, M. Kerul'ová, I. Sulík, A. Bokníková, Z. Rédey, E. Krošáková, L. Plesník, D. Inštitutorisová, M. Žilková, J. Vaněk, E. Kapsová, Š. Gero, J. Cseres, J. Doubravová, R. Beličová, A. Mikušáková-Zelenková, M. Zelinský.
- O INTERPRETÁCII umeleckého textu 17. Výrazové osobitosti teenagerskej kultúry. Zost. L. Plesník. Nitra : Vysoká škola pedagogická, 1996. 343 s. Autori: J. Kulka, V. Šabík, R. Beličová, M. Rajčanová, L. Plesník, E. Kapsová, M. Žilková, M. Zelinský, P. Zlatoš, M. Kerul'ová, Z. Rédey, I. Sulík, V. Obert, Š. Gero.

- O INTERPRETÁCII umeleckého textu 18.* Show ako výrazový princíp. Ved. red. L. Plesník. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 1997. 504 s. Autori: V. Šabík, B. Pięczka, J. Vaněk, V. Svatoň, M. Rajčanová, J. Cseres, P. Michalovič, J. Fujak, A. Pokrivčák, Z. Mathauser, Z. Rédey, J. Kopál, L. Plesník, R. Kováčik, P. Zlatoš, A. Wojciechowska, S. Pokrivčáková, M. Zelinský, E. Kapsová, Š. Gero, M. Murín, R. Beličová, J. Malíček, D. Inšitorisová, J. Čajková, T. Bánik, M. Žilková, T. Fassati, Z. Pospišil, L. Baran.
- O INTERPRETÁCII umeleckého textu 19.* Od recepcie k morfológii umeleckého diela. Zost. L. Plesník. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 1998. 412 s. Autori: L. Plesník, V. Šabík, P. Zlatoš, J. Kulka, K. Biliński, Z. Mathauser, M. Marcelli, P. Michalovič, E. Mistrík, T. Žilka, J. Vaňko, M. Tarnogórska, A. Červeňák, J. Kopál, Z. Rédey, M. Žilková, G. Miššiková, J. Vaněk, E. Kapsová, Š. Gero, T. Fassati, B. Pięczka, J. Fujak, R. Beličová, V. Fulka, D. Inšitorisová, M. Laczková.
- O INTERPRETÁCII umeleckého textu 20.* Pragmatika umeleckej kompozície. Zost. L. Plesník. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 1999. 312 s. Autori: L. Plesník, V. Šabík, Z. Rédey, B. Nuska, J. Cseres, M. Režná, F. Všeticka, H. Zábojníková, K. Biliński, W. Soliński, B. Pięczka, M. Žilková, D. Inšitorisová, E. Kapsová, Š. Gero, J. Fujak, R. Beličová, V. Fulka, P. Zlatoš, R. Kováčik.
- O INTERPRETÁCII umeleckého textu 21.* Tvaroslovná interpretácia umeleckého diela. Ved. red. L. Plesník. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 1999. 312 s. Autori: E. Kapsová, Š. Gero, J. Vaněk, V. Fulka, J. Fujak, F. Všeticka, Z. Rédey, L. Plesník, V. Šabík, K. Benyovszky, P. Zlatoš, M. Fújaková, M. Malíčková, M. Žilková, D. Inšitorisová, J. Malíček, K. Biliński, A. Červeňák, B. Pięczka, M. Ballay.
- O INTERPRETÁCII umeleckého textu 22.* Pragmatika vyjadrovacích prostriedkov umenia I. Ved. red. L. Plesník. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2001. s. 264. Autori: Z. Mathauser, L. Plesník, P. Zajac, S. Tynecka-Makowska, M. Gołąb, J. Gavura, A. A. Romanov, T. D. Vitlinskaja, Z. Rédey, P. Zlatoš, A. Červeňák, K. Benyovszky, V. Šabík, R. Beličová, J. Fujak, M. Žilková, J. Rusnák, E. Kapsová, J. Vaněk, Š. Gero, S. Bobowski.
- O INTERPRETÁCII umeleckého textu 23.* Pragmatika vyjadrovacích prostriedkov umenia II. Ved. red. L. Plesník. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2001. 196 s. Autori: K. Biliński, F. Všeticka, B. Pięczka, M. Malíčková, G. Krajewski, G. I. Bogin, V. Jakubovská, T. Žilka, D. Inšitorisová, J. Malíček, A. Zelenková, R. Beličová, L. Plesník.
- OBERT, Viliam: K interpretácii textu, medzitextových vzťahov a štýlu svadobných telegramov. In: *Slavica Slovaca*, roč. 11, 1976, č. 4, s. 369 – 377.
- PAŠTEKA, Július: *Estetické paralely*. Štúdie o divadle, dramatickom umení a o filme. Bratislava : Veda, vyd. SAV, 1976.
- PAŠTEKA, Július: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava : LÚČ, 2002.
- PATOČKA, Jan: Věda a její filosofie v posledním padesátiletí. In: *Vesmír*, roč. 47 (1968), č. 10, s. 291 – 294.
- PETRÍK, Vladimír: Slovakia and its literature. Transl. Sharon Miklošová. Epilogue Ľubomír Lipták. Transl. Martin Clifford Styan. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001.
- REALIZÁCIE textu I.*, Levoča : Modrý Peter, 1994. Ved. red. Stanislav Rakús. Autori: Stanislav Rakús: Látka, téma, problém, tvar; Juraj Briškár: Niekoľko poznámok o autorovi; Oľga Sabolová: K problematike vzťahu kompozície a sémantiky v prozaickom texte; Marián Milčák: O nezrozumiteľnosti básnického textu; Viera Žemberová: Postava a text – podobenstvo v umeleckom texte (o dvoch prózach Jána Johánidesa); Marta Součková: K niektorým problémom estetickej a vývinovej hodnoty prozaického textu; Peter Himič: Dramatický text ako deformácia; Peter Milčák: Princíp detskosti na pozadí reálneho a fantastického v autorskej rozprávke.
- REALIZÁCIE textu II.*, Levoča : Modrý Peter, 1995. Ved. red. Stanislav Rakús. Autori: Stanislav Rakús: Textové a „netextové“ priestory literárneho diela; Marta Součková: O slovách a hovorení; Juraj Briškár: Protiklad intencie a zmyslu v básnickom texte (Náčrt problematiky); Marián Milčák: K fenoménu sna a podobenstva v básnickom texte; Oľga Sabolová: Rámcové časti prozaického textu ako dominantné komponenty; Viera Žemberová: Postava a text – o ruptúre v románe J. C. Hronského; Peter Milčák: K poetike postáv v autorskej rozprávke; Peter Himič: Genologické a teatrologické aspekty analýzy dramatického textu.
- REALIZÁCIE textu III.*, Levoča : Modrý Peter, 1996. Ved. red. Stanislav Rakús. Autori: Stanislav Rakús: Tvorivý proces ako vyrovnávanie konkurenčných činiteľov; Peter Milčák: K procesu personalizácie predmetových postáv; Oľga Sabolová: Ku kompozičným a štylistickým variáciám v Švantnerovej novele Atka; Marta Součková: K modelovaniu postavy v prozaických textoch Rudolfa Slobodu; Viera Žemberová: Autor a text – o poetike

- grotesknosti v próze Stanislava Rakúsa; Juraj Briškár: Tvorba básne ako retencia textu; Marián Milčák: Problém aktuálneho v básnickom texte; Peter Himič: Kontexty literatúry a Horákov dramatický text.
- REALIZÁCIE textu IV.*, Levoča : Modrý Peter, 1997. Ved. red. Stanislav Rakús. Autori: Marián Milčák: Hypostáza subjektu v básnickom texte; Juraj Briškár: K poetike témy; Ladislav Šimon: Čas a umelecká literatúra; Oľga Sabolová: Poznámky o niektorých terminologických otázkach výskumu kompozície prózy; Vlado Puchala: K problematike integrity postáv v diele Boženy Slančíkovej Timravy Všetko za národ; Viera Žemberová: Autor a text – Vámošove filozofické princípy v próze Atóny Boha; Anna Valcerová: Intertextualita v románe Rudolfa Slobodu Jeseň; Marta Součková: Komické a lyrické prvky pri modelovaní personálnej témy (Na materiáli prozaických textov Oľgy Feldekovej); Peter Milčák: K poetike animálnych postáv v autorskej rozprávke; Stanislav Rakús: Problémová primeranosť v prozaickom texte (Na materiáli románovej novely Gabriela Garcíu Márqueza Kronika vopred ohlásenej smrti).
- REALIZÁCIE textu V.*, Levoča : Modrý Peter, 1998. Ved. red. Stanislav Rakús. Autori: Anna Valcerová: Prejavy vertikality básnického textu; Vladimír Puchala: Generovanie alternatívnych lyrických významov; Marián Milčák: O pravdivosti básnického textu; Marta Součková: Modelovanie témy smrti v Červeňovej próze; Viera Žemberová: Autor a text – o paradoxe v próze Jána Johanidesa Nositeľ čarodejného jendorožca; Juraj Briškár: K poetike čarodejných rozprávok; Oľga Sabolová: Kompozičné iniciály a kódy v čarodejných rozprávkach; Peter Milčák: K poetike hrdinstva v čarodejných rozprávkach; Ladislav Šimon: Anatómia bestselleru (K autorskej stratégii Johanna Mariu Simmela); Stanislav Rakús: Látková intencia témy.
- RÉDEY, Zoltán: *Ján Ondruš*. Bratislava : Kalligram, 2004.
- RUKOVIŠTE literatúry*. Zostavila Viera Žemberová. Košice, Bratislava : Pezolt PVD, SPN, 1998.
- SLOVNÍK slovenskej literatúry*. Prvý zväzok A – H. Vedúci autorského kolektívu Karol Rosenbaum. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1979.
- SLOVNÍK slovenských spisovateľov 20. storočia*. Bratislava, Martin : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, Slovenská národná knižnica, 2001. Autori: Augustín Maňovčík (zost.), Peter Cabada, Margita Ďurovčíková, Pavol Parenička, Tomáš Winkler.
- SVATOŇ, Vladimír: Rozhovor s J. Trávníčkom. In: *HOST*, roč. 20, 2004, č. 1, s. 35.
- ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava : Tatran, 1988.
- ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry I*. Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1997. (Druhé prepracované vydanie.)
- ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry II*. Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1999. (Druhé prepracované vydanie.)
- ŠÚTOVEC, Milan: *Romány a mýty*. Bratislava : Tatran, 1982.
- TKÁČIKOVÁ, Eva: K súčasným koncepciám dejín staršej slovenskej literatúry. In: *Slovenská literatúra*, roč. 35, 1988, č. 1, s. 33 – 36.
- TKÁČIKOVÁ, Eva: Literárna veda po roku 1945. In: *Philologia XVI*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2003, s. 141 – 173.
- TRACING Literary Postmodernism*. Ed. Tibor Žilka. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 1998. Autori: Douwe Fokkema, Tibor Žilka, Anton Pokrivčák, Peter Zajac, Halina Janaszek-Ivaničková, Donald C. Freeman, Robert Hodel, Magdolna Orosz, Jaroslav Kušník, Silvia Pokrivčáková, Dana Petříková, Alena Smiešková, Juraj Vaňko, Gabriela Miššiková, Ivan Sulík, Marta Žilková, Lauren McConnell, Daniela Bačová, Margita Laczková, Edita Gromová.
- TURČÁNY, Viliam: *Na krásnu záhradu Hollého Jána*. Bratislava : Tatran, 1972.
- TURČÁNY, Viliam: *Rým v slovenskej poézii*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1975.
- VANOVIČ, Július: Na slovo s Michalom Gárikom. In: *Tvorba T*, roč. XIV. (XXIII.), 2004, č. 1, s. 15.
- ZAJAC, Peter: Vlčková Literatúra na Slovensku a Dejiny literatúry slovenskej. In: *Slovenská literatúra*, roč. 34, 1987, č. 6, s. 537 – 541.
- ZAJAC, Peter: Romantizmus a realizmus v súčasných dejinách slovenskej literatúry. In: *Slovenská literatúra*, roč. 35, 1988, č. 1, s. 43 – 52.
- ZAJAC, Peter: Slovenská literatúra po roku 1945 v Šmatlákových Dejinnách slovenskej literatúry. In: *Slovenská literatúra*, roč. 37, 1990, č. 1, s. 79.
- ŽITNÝ, Milan: Ku konštituovaniu, metodickým východiskám a platnosti literárnohistorickej koncepcie Friedricha Schlegela. In: *Slovenská literatúra*, roč. 34, 1987, č. 6, s. 519 – 525.